

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Sonja Tarvainen

Lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistäminen Suomen yleisissä kirjastoissa

Opinnäytetyö

Syksy 2020

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

Tekijä: Sonja Tarvainen

Työn nimi: Lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistäminen Suomen yleisissä kirjastoissa

Ohjaaja: Sari Mäkinen-Laitila

Vuosi: 2020

Sivumäärä: 56

Liitteiden lukumäärä: 1

Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Seinäjoen kaupunginkirjaston kanssa, joka vastaa valtakunnallisesta erityistehtävästä lasten ja nuorten lukemisen ja lukutaidon edistämisen tukemiseksi kirjastoissa. Opinnäytetyön aiheena oli selvittää, kuinka Suomen yleisissä kirjastoissa edistetään lukemisessa tukea tarvitsevien alakouluikäisten lasten lukemista. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia palveluita ja aineistoa kohderyhmälle tarjotaan ja kuinka lukemisessa tukea tarvitseva lapsiasiakas tulisi kirjastossa kohdata. Tavoitteena oli saada tietoa siitä, millaiset palvelut, menetelmät ja aineistot on koettu toimiviksi kohderyhmän lukemisen edistämiseksi kirjastoammattilaisten näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, millaista yhteistyötä kohderyhmän osalta toteutetaan ja kuinka saavutettavuus toteutuu kirjastossa kohderyhmän osalta.

Tutkimus toteutettiin käyttämällä laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Aineisto kerättiin teemahaastattelun avulla haastatteleamalla kirjastoammattilaisia, joiden kirjastoissa on käytössä joitain menetelmiä kohderyhmän lukemisen edistämiseksi. Teemahaastattelun teemoja olivat palvelut, menetelmät, yhteistyö, kohderyhmän lasten kohtaaminen, saavutettavuus sekä aineisto. Työhön haastateltiin yhteensä yhdeksää kirjastoammattilaista kahdeksasta eri kirjastosta. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin sekä teemoittelun avulla.

Tuloksista selvisi, että lukemisessa tukea tarvitsevat alakouluikäiset lapset otettiin kirjaston palveluntarjonnassa tyypillisesti huomioon kirjavinkkauksen ja lukukoiratoiminnan avulla, joista erityisesti kirjavinkkausta pidettiin toimivana menetelmänä. Koulu koettiin parhaaksi keinoksi tavoittaa lukemisessa tukea tarvitsevat lapset. Kirjaston ja koulun yhteistyö koettiin tiiviiksi ja säännölliseksi, vaikka luokka- ja opettajakohtaisia eroja havaittiin. Tyypillistä kirjaston ja koulun välistä yhteistyötä kohderyhmän osalta olivat vinkkausyhteistyö sekä lukudiplomit. Lukemisessa tukea tarvitseville lapsille tarjottavaa aineistoa olivat selkokirjat, äänikirjat, helppolukuiset kirjat sekä Celian aineisto, josta erityisesti äänikirjat koettiin toimiviksi kohderyhmän lukemisen edistämiseksi. Haastateltavat arvioivat kirjastojensa henkilökunnan omaavan hyvät valmiudet kohdata lukemisessa tukea tarvitsevat lapsiasiakkaat ja tuntevan erityisaineiston hyvin. Saavutettavuus opasteiden ja esitteiden osalta toteutui kirjastoissa vaihtelevasti.

¹ Asiasanat: lukemaan innostaminen, lukemisvaikeudet, saavutettavuus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Bachelor of Business Administration, Library and Information Services

Author: Sonja Tarvainen

Title of thesis: Reading promotion among children with dyslexia at the Finnish public libraries

Supervisor: Sari Mäkinen-Laitila

Year: 2020

Number of pages: 56

Number of appendices: 1

The thesis was implemented in collaboration with the Seinäjoki Public Library, which is responsible for the special task of promoting children's and young people's reading and literacy in Finland. The objective of the thesis was to find out how the reading of primary-school children with dyslexia is promoted at the Finnish public libraries. The aim of the study was to find out what services and materials are offered to the target group and how a child customer with dyslexia should be met at the library. The aim was to obtain information about the services, methods and materials that had been found to work in promoting reading among the target group from the perspective of library professionals. In addition, the aim was to find out what cooperation is done to help the target group, and how accessibility is achieved at the library regarding the target group.

The study was conducted using a qualitative research method. The data was collected through a semi-structured interview by interviewing library professionals whose libraries use some methods to promote reading among the target group. The themes of the interview were services, methods, cooperation, meeting children of the target group, accessibility, and materials. A total of nine library professionals from eight different libraries were interviewed for the study. The data was analyzed using content analysis.

The results of the study showed that primary-school children with dyslexia were typically taken into account in the library's services through book talk and reading dog activities, of which in particular book talk was considered a functional method. School was seen as the best way to reach children with dyslexia. Cooperation between the library and school was perceived to be close and regular, although class and teacher-specific differences were observed. Typical co-operation between the library and school for the target group included book talk co-operation and reading diplomas. The material provided to children with dyslexia included plain language literature, audiobooks, easy-to-read books, and Celia's material, of which in particular audiobooks were regarded as effective in promoting reading among the target group. The interviewees estimate that the librarians of their libraries have a good ability to interact with children with dyslexia. Between the libraries, there were some differences in the achievement of accessibility related to signs and brochures.

¹ Keywords: encouragement of reading, dyslexia, accessibility

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Käytetyt termit ja lyhenteet.....	6
1 JOHDANTO	7
2 LUKUTAITO	9
2.1 Lasten lukutaito Suomessa	9
2.2 Lukemisvaikeudet	10
3 SAAVUTETTAVUUS YLEISISSÄ KIRJASTOISSA LUKEMISESSA TUKEA TARVITSEVIEN LASTEN OSALTA.....	12
3.1 Palvelut lukemisessa tukea tarvitseville lapsille	13
3.1.1 Lukukerho	13
3.1.2 Lukukoiratoiminta.....	13
3.1.3 Lukudiplomit.....	14
3.1.4 Kirjavinkkaus.....	15
3.2 Kampanjat ja hankkeet.....	15
3.3 Asiakaspalvelu ja kohtaaminen	16
3.4 Saavutettava aineisto	17
3.5 Aineiston sijoittelu, opasteet ja esitteet.....	18
3.6 Verkkosivut	20
4 TUTKIMUSMENETELMÄT	22
4.1 Tutkimusongelma	22
4.2 Laadullinen tutkimus.....	23
4.3 Teemahaastattelu	23
4.4 Aineiston analyysi	25
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	26
6 TULOKSET	27
6.1 Palvelut ja menetelmät	27

6.2 Yhteistyö	33
6.3 Kohtaaminen	36
6.4 Saavutettavuus	39
6.5 Aineisto ja aineiston sijoittelu.....	41
7 YHTEENVETO JA POHDINTA.....	46
8 LÄHTEET	51
LIITTEET	56

Käytetyt termit ja lyhenteet

Erte	Lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävien kirjastopalvelujen valtakunnallista erityistehtävää hoitava tiimi.
S2	Suomi toisena kielenä.
Celia	”Celia on saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntija, joka tukee yhdenvertaisuutta lukemisessa ja oppimisessa. Celia tuottaa ja välittää kirjallisuutta saavutettavassa muodossa. Celia on osa opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan.” (Tietoa Celiasta, [viitattu 21.11.2020].)

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Seinäjoen kaupunginkirjaston kanssa, joka vastaa valtakunnallisesta erityistehtävästä lasten ja nuorten lukemisen ja lukutaidon edistämisen tukemiseksi kirjastoissa. Opinnäytetyössä käytetään termiä erte, jolla viitataan lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävien kirjastopalvelujen valtakunnallista erityistehtävää hoitavaan tiimiin. Opetus- ja kulttuuriministeriön antaman päätöksen mukaan erityistehtävää hoitavan kirjaston tehtäviä ovat lasten ja nuorten lukemista edistävien kirjastopalveluiden kehittämisen valtakunnallinen koordinaatio ja tuki, lasten ja nuorten lukemista edistävän yleisten kirjastojen valtakunnallisen toimijaverkoston luominen, johtaminen sekä verkoston yhteistoiminnan kehittäminen, kirjastojen ja varhaiskasvatuksen sekä koulun ja muiden lukemista edistävien toimijoiden yhteistyörakenteiden sekä yhteistyömallien kehittäminen ja juurruttaminen, yleisten kirjastojen yhteistyötahona toimiminen muuan muassa opetushallituksen, lukukeskuksen ja muiden lukemista edistävien ulkopuolisten toimijoiden kanssa, lasten ja nuorten lukemista edistävien valtakunnallisten kokeilujen ja kehittämishankkeiden suunnittelu, toimeenpano ja seuranta sekä saatujen tulosten jalkauttaminen ja levittäminen, lasten ja nuorten lukemista ja lukutaitoa edistävän osaamisen kehittäminen kirjastoissa, sekä tutkimustiedon seuranta ja levittäminen (Lasten ja nuorten lukemisen ja lukutaidon edistäminen kirjastossa, [viitattu 22.11.2020].)

Alun perin idea opinnäytetyöhön saatiin Celialta, joka ehdotti opinnäytetyön aiheeksi lukemisesteisten lasten ja nuorten lukemisen edistämistä. Opinnäytetyön aihe rajautui koskemaan lukemisessa tukea tarvitsevien alakouluikäisten lasten lukemisen edistämistä Suomen yleisissä kirjastoissa opinnäytetyöntekijän oman mielenkiinnon, sekä erten näkemysten perusteella. Aiheen valintaan vaikutti myös opinnäytetyöntekijän oma kokemus lukukerhon ohjaajana. Tässä työssä käytetään termiä lukemisessa tukea tarvitsevat lapset, jolla viitataan lapsiin, joilla on lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia.

Lasten ja nuorten heikkenevästä lukutaidosta on keskusteltu runsaasti viimevuosina. Vuoden 2016 PIRLS tutkimuksessa havaittiin, että Suomessa 2 % oppilaista ei yltänyt lukutaidon arvioinnissa edes alimmalle suoritustasolle. Verrattuna vuoden 2011 tuloksiin näiden oppilaiden määrä on lisääntynyt yhden prosenttiyksikön, joka on tilastollisesti merkitsevä muutos. (Koulutuksen tutkimuslaitos 2017, 16.) Vuoden 2018 PISA-tutkimuksessa, jonka pääalueena oli lukutaito, todettiin heikkojen lukijoiden määrän lisääntyneen yli viidellä prosenttiyksiköllä verrattuna vuoteen 2009 (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 22–23). Siksi

on tärkeää, että myös kirjastoissa kiinnitetään huomiota lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemiseen ja keksitään erilaisia keinoja lukuinnon herättämiseksi. Lisäksi kirjastolla on lain määräämä velvollisuus edistää lukemista ja olla kaikkien käytettävissä ja saavutettavissa (L 29.12.2016/1492).

2 LUKUTAITO

OECD määrittelee lukutaidon seuraavasti: ”Lukutaito on tekstien ymmärtämistä, käyttöä, arviointia, reflektointia sekä niiden lukemiseen sitoutumista lukijan omien tavoitteiden saavuttamiseksi, tietojen ja valmiuksien kehittämiseksi sekä yhteiskuntaelämään osallistumiseksi” (OECD 2019, 27). Hyvä ja monipuolinen lukutaito edistää hyvinvointia, yhteiskunnallista eheyttä, ennaltaehkäisee syrjäytymistä ja lisää tasa-arvoa. Lisäksi se vahvistaa itsetuntoa, elämäntaitoa ja osallisuutta. (Lukukeskus, [viitattu 23.11.2020].)

2.1 Lasten lukutaito Suomessa

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) on kansainvälinen lukutaitotutkimus, jossa arvioidaan neljännen luokan oppilaiden luetun ymmärtämistä. Suomi on ottanut osaa tutkimukseen vuosina 2011 ja 2016. PIRLS-tutkimuksen tarkoituksena on kehittää koulutusjärjestelmää ja lukemisen opetusta ja tuottaa tietoa luetun ymmärtämisen tasoista ja luetun ymmärtämiseen vaikuttavista tekijöistä. Suomessa tutkimuksen toteuttamisesta vastaa Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos. (Jyväskylän yliopisto 2018.) PIRLS 2016 -tutkimuksessa Suomi osallistui perinteisten, painettujen tekstien lukutaidon arviointiin. Suomi sijoittui viidennelle sijalle viidenkymmenen osallistujamaan tai -alueen joukossa. Piste-ero vuoteen 2011 verrattuna ei ollut merkittävä, vaikka sijoitus laskikin kolme sijaa. Tutkimuksessa lukutaitoa tarkasteltiin seuraavien suoritustasojen avulla: erinomainen suoritustaso, korkea suoritustaso, tyydyttävä suoritustaso sekä heikko suoritustaso. Suomessa 18 prosenttia oppilaista ylsi erinomaiseen suoritustasoon ja 62 prosenttia korkeaan suoritustasoon. Tyydyttävän suoritustason tavoitti 91 prosenttia ja heikon suoritustason 98 prosenttia oppilaista. 2 prosenttia oppilaista ei siis yltänyt edes alimmalle suoritustasolle. Tilastollisesti näiden oppilaiden määrä on noussut yhden prosenttiyksikön verrattuna vuoteen 2011. Tutkimuksen mukaan lukutaidossa ei Suomessa ole merkittäviä alueellisia eroja, mutta sukupuolten välillä eroja havaittiin ja tyttöjen todettiin saaneen korkeampia pistemääriä kuin poikien. (Koulutuksen tutkimuslaitos 2017, 14–16.)

PISA on Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD:n, Organisation for Economic and Cultural Development) toteuttama tutkimusohjelma, joka tutkii 15-vuotiaiden nuorten osaamista lukutaidon, matematiikan ja luonnontieteiden osalta. Suomi osallistui vuoden 2018 PISA-tutkimukseen, jonka pääalueena oli lukutaito. Tutkimuksen mukaan suomalaisnuorten lukutaito on erinomaisella tasolla. Vuoden 2015 tutkimukseen verrattuna Suomen pistemäärä

laski, mutta ei tilastollisesti merkittävästi. Kuitenkin verrattuna vuoteen 2009, jolloin lukutaito oli myös pääalueena, heikkojen lukijoiden määrä oli kasvanut yli viidellä prosenttiyksilöllä. Tämä muutos on tilastollisesti merkittävä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 22–23.)

2.2 Lukemisvaikeudet

Lukemisvaikeuksia määritellään olevan henkilöllä, joka ei normaalissa ajassa ja tavanomaisin opetusmenetelmin ole oppinut lukemaan. Lukemisvaikeuksia on eri tasoisia. Ne voivat esiintyä lievinä ja mennä suurilta osin ohi koulun alkuvuosina tai vaikeudet voivat olla myös hyvin selkeitä ja kestää jopa läpi elämän. (Lukimat, [viitattu 20.11.2020].) Tässä työssä käytetään termiä lukemisessa tukea tarvitsevat lapset, jolla viitataan lapsiin, joilla on lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia.

Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet käsitteen lyhenne lukivaikeus on vakiintunut suomalaiseen tutkimuskirjallisuuteen ja käytännön termiksi. Lukivaikeuden luonne on yksilöllinen, jolloin vaikeudet voivat koskea sekä lukemista että oikeinkirjoitusta tai vain toista näistä. Useimmiten vaikeuksia on molemmilla osa-alueilla. Lukivaikeuden synonyymina käytetään joskus termiä lukihäiriö. (Kairaluoma & Takala 2019, 15.) Termillä dysleksia tarkoitetaan erityistä lukemisen ja kirjoittamisen oppimisvaikeutta (Ahvenainen & Holopainen, 2014, 71). Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet voivat olla siis joko osa laajempaa kielellistä häiriötä tai erityisvaikeus, johon liittyy vähän muita kielellisiä vaikeuksia (Siiskonen, Aro & Holopainen 2004, 62).

Lukivaikeus on kehitykseen liittyvä kielellinen pulma, johon liittyy fonologisen tietoisuuden vaikeuksia. Lukivaikeuteen saattaa liittyä myös lyhytaikaisen kielellisen muistin vaikeutta. (Kairaluoma & Takala 2019, 16.) Fonologinen tietoisuus tarkoittaa kykyä käsitellä ja jakaa puhetta erikokoisiksi yksiköiksi (Kairaluoma & Takala 2019, 12). Lukivaikeudet heijastuvat usein myös luetun ymmärtämiseen ja tuottavaan kirjoittamiseen. Yleensä lukivaikeus tulee esiin normaalia työläämpänä luku- ja kirjoitustaidon omaksumisena heti koulunkäynnin alussa. Myöhemmin lukivaikeus näkyy hitaana, takkuavana ja virheellisenä lukemisena ja kirjoittamisena. (Siiskonen, Aro & Holopainen 2004, 60.)

Lukivaikeus on oppimisvaikeuksien yleisin muoto (Numminen & Sokka 2009, 66). Ahvenaisen ja Holopaisen (2014, 71) mukaan eri maissa tehdyt tutkimukset osoittavat noin joka viidennen luku- ja kirjoitustaitoa opettelevan lapsen omaavan eriasteisia oppimisen vaikeuksia. Lukivaikeuksien määrä kuitenkin vaihtelee sen mukaan, puhutaanko dysleksiasta vai yleensä

lukemisen ja kirjoittamisen oppimisvaikeuksista. Lukimat-verkkosivustolla ([viitattu 20.11.2020]) lukivaikeuden arvioidaan koskevan 5–10 prosenttia ikäluokasta.

3 SAAVUTETTAVUUS YLEISISSÄ KIRJASTOISSA LUKEMISESSA TUKEA TARVITSEVIEN LASTEN OSALTA

Lain mukaan yleisen kirjaston tehtävänä on tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin, ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa, edistää lukemista ja kirjallisuutta, tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon, tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan sekä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Laki yleisistä kirjastoista määrää myös, että yleisen kirjaston tulee olla kaikkien käytettävissä ja saavutettavissa. (L 29.12.2016/1492.) Näin ollen kirjaston tulee olla saavutettava myös lukemisessa tukea tarvitseville asiakkaille ja tarjota tukea monipuoliseen lukutaitoon.

Saavutettavuus on yhdenvertaisuuden edistämistä. Saavutettavuutta voi ajatella näkökulmana, jossa kiinnitetään huomio erilaisiin käyttäjiin, heidän erilaisiin tilanteisiinsa, tarpeisiinsa ja mahdollisiin rajoitteisiinsa tai haasteisiinsa. Saavutettavuuden suhteen erilaisilla ihmisillä on erilaisia tarpeita. (Saavutettavuus, [viitattu 27.5.2020].) Kulttuuripalveluista saadaan useammalle saavutettavia, kun huomioidaan yksilölliset tavat toimia. Hyvän saavutettavuuden avulla lisätään mahdollisuuksia tehdä itse, osallistua ja saada elämyksiä. Hyvä saavutettavuus muodostuu usean osan kokonaisuudesta. (Kulttuuria kaikille, [viitattu 12.5.2020].)

Kaikkien ihmisten samanlainen kohtelu ei aina riitä yhdenvertaisuuden saavuttamiseen. Positiivisessa erityiskohtelussa on kyse siitä, kun parannetaan tiettyyn ryhmään kuuluvien henkilöiden asemaa ja olosuhteita tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi tarpeellisilla erityistoimenpiteillä. Positiivisen erityiskohtelun tarkoituksena on, että kaikilla olisi käytännössä mahdollisuus yhdenvertaisiin oikeuksiin. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, [viitattu 20.11.2020].) Yhdenvertaisuuslaki (L 30.12.2014/1325) sanoo positiivisesta erityiskohtelusta seuraavaa: ”Sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää.” Erilainen kohtelu voi olla oikeutettua myös silloin, kun se ei perustu lakiin. Tällöin edellytetään, että erilaisella kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat oikeassa suhteessa. (Oikeusministeriö, [viitattu 20.11.2020].)

Tässä työssä kirjastopalvelujen saavutettavuutta tarkastellaan palveluiden, hankkeiden ja kampanjoiden, asiakaspalvelun, aineiston, aineiston sijoittelun, oppaiden ja esitteiden sekä verkkosivujen osalta lukemisessa tukemista tarvitsevien lasten näkökulmasta.

3.1 Palvelut lukemisessa tukea tarvitseville lapsille

3.1.1 Lukukerho

Lukukerhossa keskimääräistä heikommin lukevat lapset pääsevät tutustumaan kirjallisuuteen esimerkiksi kirjavinkkauksien, leikkien, harjoitusten, pelien ja ohjaajan ääneen lukemisen avulla. Lukukerhon on tarkoitus olla vapaaehtoinen ja mielekäs harrastus kirjojen ja tekstien parissa. Kerhon tavoitteena on luoda positiivinen asenne lukemista kohtaan ja välttää koulumaista lukemisen harjoittelua tarjoamalla elämyksiä ja innostamalla lukemisen ja kirjoittamisen maailmaan. Lukukerhoa voi järjestää esimerkiksi koulu tai kirjasto. Kirjastossa lukukerhon ohjaajana toimii todennäköisesti kirjaston työntekijä osana omaa työtään. (Tuisku 2015, 5–6.)

Seinäjoen kaupunginkirjaston pääkirjastolla järjestetyssä lukukerhossa on edistetty lukemista erilaisten aktiviteettien keinoin. Lukukerho on suunnattu kolmannen ja neljännen luokan oppilaille, joille lukeminen on hankalaa tai jotka eivät koe lukemista kiinnostavaksi. Lukukerhossa on leivottu ja tehty erilaisia tieteellisiä kokeita, joissa lukeminen tapahtuu kuin huomaamatta ohjeisiin perehtyessä. Lukukerhossa on myös askarreltu, piirretty sarjakuvia ja tehty oma dekkari aukkotarinan avulla. Kirjastosuunnistuksessa kirjaston tilat ovat tulleet tutuksi, kun kerholaiset vihjeiden avulla suunnistavat ympäri kirjastoa etsien seuraavaa vihjettä tai tehtävää, jonka ratkaistuaan he pääsevät etenemään suunnistuksessa. Tehtävät ovat voineet olla esimerkiksi salakirjoituksen purkamista tai sanasokkelon ratkaisemista. Lukukerhossa on ollut käytössä myös jatkokirja, eli ennalta valittu kirja, jota on aina luettu vähän matkaa eteenpäin jokaisella kerhokerralla. Lukukerho kestää kerrallaan yhden tunnin ja se kokoontuu kerran viikossa. Opinnäytetyöntekijä on itse toiminut yhtenä lukukerhon ohjaajana.

3.1.2 Lukukoiratoiminta

Lukukoiratoiminnan tarkoitus on tukea lukemaan oppimista suorituspainottomassa ympäristössä sekä olla osa lukemaan innostamista (Laatusuositus yleisten kirjastojen

lukukoiratoimintaan 16.11.2016, 11.). Lukukoiratoiminta on osa eläinavusteista toimintaa, joka usein perustuu vapaaehtoisuuteen. Eläinavusteisessa toiminnassa eläimen ohjaajan ei tarvitse olla määrätylle alalle pätevyitynyt, eikä toiminnan tarvitse välttämättä olla säännöllistä. Koiralle lukeminen on osa lukemaan innostamista. Koira ei huomauttele lukemisen virheistä, hitaudesta tai epäröinnistä. (Laatusuositus yleisten kirjastojen lukukoiratoimintaan 16.11.2016, 3.) Koiran läsnäolo lievittää stressiä, rentouttaa ja helpottaa monia sosiaalisia tilanteita (Karppinen 2013, 149). Joissain kirjastoissa on mahdollista tavata lukukoiran lisäksi myös muita lukuintoa edistäviä eläimiä. Raisiossa kaikki toisella luokalla olevat lapset pääsevät lukemaan lukulehmälle, joka lukukoiran tapaan kuuntelee lukijaa arvostelematta (Yle 2017).

3.1.3 Lukudiplomit

Monissa alakouluissa on käytössä lukudiplomi. Lukudiplomin suorittaakseen lapsi lukee tietyn määrän kirjoja, jotka valitaan eri luokka-asteille laadituista kirjalistoista. Lukudiplomi perustuu vapaaehtoiseen lukemisharrastukseen. Muutamissa kouluissa lukudiplomin suorittaminen on edellytys kiitettävän äidinkielen ja kirjallisuuden oppiaineen arvosanan saamiselle. Tällainen käytäntö voi kuitenkin tehdä hallaa lukudiplomin alkuperäiselle tarkoitukselle, joka on kannustaa eritasoisia lukijoita nauttimaan kirjallisuudesta ilman paineita. (Heikkilä-Halttunen 2015, 195.)

Niilo Mäki instituutti ideoi ja kehitti Lukusiivet-nimisen lukusujuvuuteen tähtäävän lukudiplomin. Lukudiplomi on tarkoitettu oppilaille, joille lukeminen on haasteellista tai jotka eivät koe lukemista kiinnostavaksi. Lukudiplomiin valitut kirjat ovat lyhyitä ja helposti luettavia. Lukusiivet lukudiplomi on käytettävissä sähköisessä muodossa. (Niilo Mäki instituutti, [viitattu 20.11.2020].) Monissa yleisissä kirjastoissa on käytössä lukudiplomi, jossa lukemisessa tukea tarvitsevat oppilaat on otettu huomioon erilaisten helpotettujen kirjalistojen avulla. Ylä-Savon Rutakko -kirjastoissa on tarjolla Luku-Velhon helpotettu lukudiplomi, jonka suorittaminen onnistuu, vaikka lukemiseen liittyisikin vaikeuksia. Lukudiplomilistalla on esimerkiksi äänikirjoja, Celia-äänikirjoja, selkokirjoja, helppolukuisia kirjoja sekä kuvakirjoja. Suorittaessa diplomia yksi kirjoista voi olla aikuisen ääneen lukema. (Ylä-Savon kirjastoverkko Rutakko, [viitattu 23.9.2020].) Vastaavia helpotettuja tai mukautettuja lukudiplomeja löytyy monista muistakin kirjastoista.

S2 – suomi toisena kielenä -lukudiplomit ovat tarkoitettu niille lapsille, joiden ensimmäinen kieli on jokin muu kuin suomen- tai ruotsinkieli. S2-kirjalistoilla on kirjallisuutta eri vaikeusasteilta ja

aineiston valinnassa on otettu huomioon monikulttuurisuus. (Oulun kaupunki, [viitattu 23.9.2020].)

3.1.4 Kirjavinkkaus

”Kirjavinkkaus on kertomista, kirjojen avaamista kuulijoille kertomalla niistä.”, toteaa Mäkelä (2015, 13). Kirjavinkkarin on tarkoitus kertoa kirjasta niin houkuttelevasti, että kuulija innostuu lukemaan kirjan itse loppuun (Mäkelä 2015, 20).

Kirjavinkkauksissa voidaan ottaa erityisryhmät huomioon esimerkiksi ottamalla vinkkaukseen mukaan helpommin luettavaa ja saavutettavaa aineistoa. Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksen (2017, 16) mukaan kirjavinkkarilla tulisi olla tuntemusta helppolukuisesta aineistosta, selkoaineistosta, selkeää yleiskieltä edustavasta aineistosta sekä äänikirjoista. Lisäksi vinkkarin tulee tuntea kohderyhmänsä sekä huomioida heidän lukutaitonsa ja ikätasonsa. Kirjaston on hyvä varata vinkkarille riittävästi aikaa valmistautua erityistarpeisten asiakkaiden kohtaamiseen.

3.2 Kampanjat ja hankkeet

Kirjastoissa on toteutettu erilaisia hankkeita ja kampanjoita, joiden avulla on pyritty edistämään lukemisessa tukea tarvitsevien asiakkaiden lukemista. Seinäjoen kaupunginkirjaston kirjastoammattilaisista ja kaupungin laaja-alaisista erityisopettajista koostuvan lukutiimin ideoima kirjastorallikampanja järjestettiin Seinäjoen kaupunginkirjastolla syyslukukaudella 2016 ja keväällä 2017. Kirjastoralli suunnattiin toisen ja kolmannen luokan oppilaille, joilla oli jonkinasteisia lukemisen pulmia. Kirjastorallin tavoitteena oli innostaa lapsia lukemisen pariin ja itsenäisiin kirjastovierailuihin. Kirjastoralli suoritettiin erilaisten lukemiseen ja kirjastoon liittyvien tehtävien avulla ja keräämällä leimoja passiin. Passin suorittaneet lapset palkittiin. Kokemus kirjastorallista oli positiivinen ja kirjaston ja erityisopetuksen yhteistyötä haluttiin hyödyntää lukilasten tukemisessa jatkossakin. Seinäjoella päädyttiin kokeilemaan lukusujuvuuden kesäharjoitusleiriä, jota kutsuttiin Apila-leiriksi. Leiriä markkinoitiin viidellä koululla, joissa kirjastorallin suorittaminen oli ollut aktiivista. Erityisopettajat jakoivat leiriesitteet oppilaille, joilla oli tarvetta lukusujuvuuden harjoitukseen tai lukumotivaation tukemiseen. Leiri toteutettiin kahden viikon (5.6–16.6.2017) päiväleininä. Aamupäivisin leirillä tehtiin erilaisia lukusujuvuusharjoituksia, jotka pitivät sisällään toiminnallisia lukemisharjoitteita, lukemista tukevia pelejä ja pieniä kilpailuja, joiden tarkoituksen oli haastaa itsensä lukijana. Iltapäivän

leiriohjelmasta vastasi ulkopuolinen taho. Lisäksi leiripäivään kuuluivat pieni ulkoilutuokio, lepohetki, jossa lapsen oli esimerkiksi mahdollista kuunnella tarinaa sekä ruokailu. (Kantanen 2018, 52–54.)

Celian ja yleisten kirjastojen yhteistyötä syventäneen Kirjasto kaikille -projektin tavoitteena oli palvella lukemisesteisiä asiakkaita aikaisempaa paremmin. Projektin pääkohderyhmänä olivat lapset ja nuoret, joilla on lukivaikeuksia, sekä ikääntyneet heikkonäköiset. Projektin sisältöinä olivat Celian tuottamat kauno- ja tietokirjallisuuden selkokirjat. Projektin tavoitteita olivat valtakunnallisesti toimivien mallien kehittäminen Celian aineistojen lainaukseen yleisten kirjastojen kautta sekä kirjastojen henkilöstön asiantuntemuksen parantaminen koskien lukemisesteisiä kohderyhmiä ja Celian aineistoja. Yleisten kirjastojen näkökulmasta tavoitteena oli saada kirjastolle uusia asiakasryhmiä ja lisää lainoja, sekä lisätä saavutettavaa aineistoa. (Tietoa Kirjasto kaikille -projektista, [viitattu 21.11.2020].)

3.3 Asiakaspalvelu ja kohtaaminen

Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksen (2017, 14) mukaan kirjaston henkilökunnan tulisi toimia asiakkaan ehdoilla varaten riittävästi aikaa vuorovaikutukseen sekä tarvittaessa avustamiseen ja opastamiseen. Henkilökunnan tulisi osata kommunikoida selkeästi ja tuntea erilaisia kommunikointikeinoja, kuten selkopuhe, kuvat ja bliss-symbolit.

Selkopuheen tavoitteena on rakentaa yhteisymmärrystä keskustelijoiden välille. Käytännössä selkopuhetta voidaan toteuttaa esimerkiksi selkeyttämällä äänenkäyttöä, selittämällä vaikeita sanoja helpolla kielellä tai rohkaisemalla keskustelukumppania ilmaisemaan omat mielipiteensä. (Leskelä 2019, 213.) Bliss-symbolit ovat bliss-kielessä käytettäviä symboleita, jotka ilmaisevat käsitteitä ja kieliopillisia muotoja. Bliss-symbolit muodostuvat geometrisistä peruskuvioista, kaarista ja pisteistä. Bliss-kieli voi toimia puhetta tukevana tai korvaavana kommunikaatiokeinona ja sen avulla voidaan myös tukea lukemisen ja kirjoittamisen oppimista. (Papunet 2020.) Kuvan avulla voidaan havainnollistaa sisältöä, jonka ymmärtäminen on vaikeaa puhutussa tai kirjoitetussa muodossa. Kuvaa voidaan käyttää, kun asiaa ei pystytä sanalla tai sanattomasti ilmaisemaan. Kuvasympoleja käytetään puheen ja sanattoman viestin rinnalla. (Papunet 2019.)

Skat Nielsenin ja Irvallin (2002, 10) mukaan lastenkirjastonhoitajilla tulisi olla vankka tietämys lukivaikeuksista ja eri lukijatasoille sopivista aineistoista. Lukemisvaikeus voi vaikuttaa

henkilön itsetuntoon ja asiakas saattaa myös kokea, että kirjastolla ei ole hänelle mitään tarjottavaa, joten on tärkeää, että hän saa hyvää palvelua asioidessaan kirjastossa ja kokee itsensä tervetulleeksi (Skat Nielsen & Irvall 2002, 9). Kirjastonhoitajalle on tärkeää tiedostaa, että lukeminen on monimutkainen prosessi ja lapsilla voi olla monia erilaisia lukemisen vaikeuksia (Heikkilä & Tuisku 2017, 53).

3.4 Saavutettava aineisto

Kirjaston kokoelmissa saavutettavaa aineistoa ovat esimerkiksi äänikirjat, saavutettavat e-kirjat, selkokirjat, isotekstiset kirjat, kosketeltavat kuvakirjat sekä videot tai DVD-levyt, joissa on kielensisäinen tekstitys tai kuvatulkkkaus (Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus 2017, 12). Koskettelukirjat on tarkoitettu näkövammaisille lapsille sekä kaiken ikäisille moni- ja kehitysvammaisille henkilöille. Ne ovat värikkäitä kuvakirjoja, jotka sisältävät tunnisteltavia kuvia ja niiden materiaalit stimuloivat näköaistin lisäksi myös muita aisteja, kuten tunto-, kuulo- tai hajuaistia. Kuvien lisäksi kirjoissa on teksti tavallisin kirjaimin, sekä pistekirjoituksella. Lisäksi niissä voi olla liitteenä erillinen tekstiliite tai äänite. (Holstein 2016, 3.)

Joillekin lapsille perinteisen painetun tekstin lukeminen voi olla sekä vaikeaa että epämiellyttävää. Tällöin äänikirjat voivat toimia hyvänä vaihtoehtona painetulle kirjalle. Kuuntelemalla äänikirjaa lapsi pääsee kokemaan tarinan ja samalla äänikirjat kehittävät myös tärkeää kuuntelemisen taitoa. (Brock 2017, 169–171.) Äänikirjaa voi myös kuunnella samalla kun seuraa tekstiä painetusta kirjasta (Skat Nielsen & Irvall 2002, 12). Kaupallisten kustantamojen lisäksi saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakeskus Celia tuottaa kustantajien kirjoja äänikirjoiksi. Celian äänikirjoja voivat käyttää vain ne henkilöt, joille tavallisen painetun kirjan lukeminen on vaikeaa. Celian äänikirjoja on saatavilla kauno- ja tietokirjallisuutena sekä oppikirjoina. Äänikirjoja voi kuunnella älypuhelimella, tabletilla, tietokoneella tai mp3-soittimella. Joistain kirjastoista on mahdollista saada Celian äänikirjoja myös cd-levyillä. (Äänikirjat yksityishenkilöille, [viitattu: 5.5.2020].)

Selkokirjat ovat selkokielellä kirjoitettua kirjallisuutta. Selkokieli on luettavampaa ja ymmärrettävämpää kuin yleiskieli. Se on suunnattu lukijoille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. (Selkokeskus 10.2.2017.) Selkokieli voi hyödyttää myös lukemaan tottumattomia henkilöitä, kun lukemattomuuden seurauksena lukutaito ja kirjallisen kielen ymmärtäminen heikkenevät (Leskelä 2019, 102). Selkokirjoja on olemassa kahta eri tyyppiä: Jo olemassa olevista teoksista muokatut versiot, eli selkomukautukset, sekä teokset, jotka on

suoraan kirjoitettu lukemisesteisille (Skat Nielsen & Irvall 2002, 12). Selkotunnus löytyy tällä hetkellä yhteensä yli 350 suomenkielisestä kirjasta ja vuodessa selkokirjoja ilmestyy 20–30 nimikettä. (Selkokeskus 17.8.2020.) Lapsille sopivia selkokirjoja on julkaistu yhteensä noin 80 ja niitä ilmestyy vuodessa muutamia (Airaksinen 2020). Selkotunnus kertoo siitä, että julkaisu täyttää selkokielen kriteerit kielen, kuvituksen ja ulkoasun suhteen. Se on mahdollista saada esitteille, lehdille, videoille, verkkosivuille, kirjoille, sekä oppimateriaaleille. (Selkokeskus 9.7.2020.) Hyvä selkokirja ei saa olla silmiinpistävä, tiettyä erityisryhmää korostava tai vähättelevä. Selkomukautuksen kansikuva on harvoin identtinen alkuteoksen kanssa. Alkuteoksen kansi ja kuvitus ei yleensä täytä selkokuvituksen vaatimuksia tai niiden käyttöön ei saada lupaa, jolloin selkomukautukseen päädytään tilaamaan uusi kuvitus tai jättämään sisäsivujen kuvitus kokonaan pois. Tutkimusten mukaan selkokielestä hyötyvät henkilöt tekevät usein lukupäätöksen nimenomaan kuvituksen perusteella. (Heikkilä-Halttunen 2020, 27.)

Näiden saavutettavien aineistojen lisäksi kirjastoissa on tarjolla erilaisia helppolukuisia kirjoja ja kirjasarjoja, jotka ovat avuksi lukemaan opetteleville. Yleensä nämä sarjat on suunnattu 7–12-vuotiaille lukijoille. Helppolukuisissa kirjoissa teksti on helppoa ja selkeää, ja lauseet sekä tekstirivit ovat lyhyitä. Pitkät tai vaikeat sanat on saatettu tavuttaa. Joissain kirjoissa teksti voi olla kokonaan tavutettu tai se voi olla suuraakkosin kirjoitettu. Sarjojen ulkoasusta voidaan havaita, että kirjat ovat sopivan kokoisia lapsen käsiin, kannet ovat värikkäät ja sarjan tunnuskuvio on helposti tunnistettavissa. Kirjojen aiheet ovat usein lapselle tuttuja ja arkipäiväisiä: koulu, koti, perhe, ystävät, urheilu ja eläimet. (Karjalainen 2003, 273–274.)

3.5 Aineiston sijoittelu, opasteet ja esitteet

Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksen (2017, 30) mukaan saavutettavan aineisto tulisi sijoittaa saavutettavaan paikkaan. Skat Nielsenin ja Irvallin (2002, 11) mukaan on tärkeää, että lukemisesteisille sopiva aineisto on sijoitettu kirjastossa niin, että se on helposti havaittavissa kirjastoon saavuttaessa ja myös tottumattoman kirjaston käyttäjän tulisi löytää aineisto helposti. Selkokirjat tai helppolukuiset kirjat voivat olla kirjastossa sijoitettuna omaan helposti löydettävään hyllyynsä (Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus 2017, 12).

Celia on suunnitellut yhteistyössä kirjastoammattilaisten ja pedagogisten asiantuntijoiden kanssa Selkis -saavutettavuushylyn kirjastojen lasten- ja nuortenosastoille. Selkis-hyllyjen tarkoituksena on ohjata asiakkaita saavutettavan kirjallisuuden äärelle ja tuoda esille erilaisia

lukemisen tapoja. Hylly koostetaan kirjaston omista kokoelmista ja Celia tarjoaa materiaalin hyllyjen erottumista ja somistamista varten. Selkis-materiaalipaketti on vapaasti tilattavissa kaikkiin kirjastoihin. (Saavutettavuushylly Selkis kirjastojen lasten- ja nuortenosastoille!, 2017.) Oulun kaupunginkirjaston Selkis-kokoelmassa kirjoihin voi tutustua moniaistillisesti lukemalla, katselemalla, kuuntelemalla ja tunnustelemalla. Kokoelma sopii hyvin lapsille, joilla on lukivaikeuksia, sekä kielenkehityksen tueksi esimerkiksi suomen kieltä opiskeleville. (Selkis-hylly, [viitattu 29.9.2020].) Joissain kirjastoissa tällaisesta hyllystä käytetään nimitystä Omppuhylly. Esimerkiksi Tammisaaren kirjaston Omppuhyllyyn on koottu selkokirjoja lapsille ja nuorille, koskettelukirjoja, viittomilla kuvailevia kirjoja, kirjoja ja pelejä ääntämisen harjoitteluun, kuvasanakirjoja sekä selkokirjoja, joissa on mukana CD. Ensimmäinen Omppuhylly koottiin Ruotsissa, Härnösandin kirjastossa. Ruotsissa Omppuhyllyjä onkin useissa kirjastoissa, mutta niitä on alkanut ilmestyä myös Suomen kirjastoihin. (Omppuhylly, [viitattu 28.5.2020].)

Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksen (2017, 28) mukaan kirjaston opasteiden tulisi olla yhdenmukaisia. Opasteissa tulisi hyödyntää symboleita, kirjaisin tyyppin tulisi olla helppolukuinen ja tekstin riittävän suurta. Skat Nielsenin ja Irvallin (2002, 11) mukaan erityisaineiston löytämiseksi opastuksen tulisi olla selkeää, kuten opastuksen tulisi olla muuallakin kirjastossa. Opasteissa on suositeltavaa käyttää kuvasymboleita. Lattiaan maalattu viiva, joka opastaa aineiston luo, voi olla avuksi lukemisesteiselle. Infonäyttöjen tulisi olla esitettävissä myös äänimuodossa, mikäli se on mahdollista. Myös lainaus- ja palautusautomaattien käyttöliittymän tekstien tyyliin ja sävyyn on kiinnitettävä huomiota. (Litmanen-Peitsala 2017.)

Helsingin keskustakirjaston opasteita suunnitellessa luotiin dokumentti, joka myöhemmin muokattiin koko valtakunnan kirjastojen käyttöön. Dokumentin tavoitteena on helpottaa kirjastojen opasteiden suunnittelua sekä helpottaa kirjastopalvelujen tunnistamista ja saavuttamista. Dokumentin mukaan kirjastotilassa ja kirjaston läheisyydessä opasteiden tarkoituksena on:

1. Auttaa kävijöitä tunnistamaan ja löytämään kirjasto, sen palvelut ja sisällöt.
2. Mahdollistaa esteetön, sujuva ja omatoiminen liikkuminen kirjastossa.
3. Helpottaa asiakkaan mahdollisuuksia saada hänelle kuuluvia palveluja silloinkin kun mahdollisuudet kielellisten opasteiden lukemiseen ovat rajoitetut. (Litmanen-Peitsala 2017.)

Skat Nielsenin ja Irvallin (2002, 15) mukaan kirjaston tulisi laatia esite lukiasiakkaille tarjoamistaan palveluista. Tämän esitteen tulisi olla ymmärrettävästi laadittu, kuten muunkin kirjaston julkaiseman tiedotusmateriaalin. Selkokieliä kirjastonkäytön oppaita löytyy useista kirjastoista, mutta nämä eivät välttämättä ole erityisesti lapsille suunnattuja.

Eepos-kirjastojen Eeli kirjastossa -esite on selkokieline tarina Eeli-pojasta kirjastossa. Esitteessä kuvataan tarinan myötä kirjaston keskeisimmät käyttösäännöt. Esitteen tarkoituksen on houkutella erityisesti esikouluikäisiä lapsia kirjastoon, mutta se soveltuu myös muille lukijoille. Esite on saatavilla suomeksi ja ruotsiksi. (Kirjastot.fi 2018.) Esitteessä esitellään esimerkiksi lukukoiratoimintaa, kun Eeli ja hänen ystävänsä menevät tapaamaan lukukoira. Eelin ystävä ei lue vielä kovin hyvin, mutta hänen mukaansa lukukoiran kanssa on hyvä harjoitella, koska se pitää siitä, kun sille luetaan, eikä se välitä virheistä. Esitteessä kerrotaan selkokielisesti, mitä ovat e-kirjat. Esitteen lopussa on yhdelle sivulle koottu tietoa kirjastosta ja sen toiminnasta, kuten laina-ajoista, varausten tekemisestä ja myöhästymismaksuista. Esitteen viimeisellä sivulla on labyrinttitehtävä ratkaistavaksi. (Eepos, [Viitattu 25.11.2020].)

Kirjastojen omien esitteiden lisäksi on kirjoitettu selkokieliä kirjoja, jotka opastavat kirjaston käytössä. Laura Tasan kirjoittama Kirjasto selkokielellä kertoo selkokielellä Suomen yleisten kirjastojen tarjoamista palveluista. Kirjassa esitellään kirjastonkäytön perusasioita ja käytäntöjä, kuten kirjastokortin hankkimisen, kirjojen lainaamisen ja palauttamisen, tietokoneet, lukupiirit, neuvontapalvelut, työskentelytilat, kotipalvelut ja kirjastoautot. Teoksesta hyötyvät kaikki selkokieliiset kirjaston käyttäjät. (Oppian, [viitattu 21.11.2020].) Kirjassa on myös kappale, joka käsittelee lukuvaikeuksista kärsivien kirjastopalveluja. Kappaleessa kerrotaan kirjaston tarjoamista äänikirjoista sekä Celian palveluista. (Tasa 2020, 44.) Tuula Purasen kirjoittama Miina ja Manu kirjastossa on selkokieline tarina Miinan ja Manun kirjastoseikkailusta. Kirja sopii lukemaan opetteleville lapsille, sekä lapsille, jotka ovat juuri oppineet lukemaan. Kirjan viimeisellä sivulla on lyhyt selkokieline ohjeistus kirjastonkäytöstä. (Puranen & Huitula 2014.)

3.6 Verkkosivut

Kirjaston verkkosivujen tulee olla lukemisvaikeuksia omaavalle asiakkaalle käytettävissä. Myös lasten sivujen tulisi olla esteettömät. (Skat Nielsen & Irvall 2005, 6.) Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksessa (2017, 20) ohjeistetaan, että verkkotekstien tulisi olla selkeää

yleiskieltä ja verkkoteksteissä tulisi käyttää lyhyitä lauseita ja informatiivisia väliotsikoita sekä yhdessä kappaleessa käsitellä yhtä asiakokonaisuutta kerrallaan. Verkkoteksteihin voidaan soveltaa selkokielen periaatteita pääosin samoin periaattein kuin painettuihinkin teksteihin (Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus 2017, 20). Tekstin olisi hyvä olla sellaista, jota on helppo ymmärtää, hahmottaa ja lukea. Sisältöä tukevat kuvat, visuaalisuus ja helppolukuinen fontti helpottavat verkkosivujen käyttöä. (Saavutettavuusdirektiivi.fi, [viitattu 24.11.2020].) Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta tuli voimaan joulukuussa 2016. Saavutettavuusdirektiivissä säädetään julkisen hallinnon verkkopalveluiden saavutettavuuden minimitasosta ja keinoista, joilla saavutettavuuden toteutumista valvotaan. Saavutettavuusdirektiivin tavoitteena on edistää kaikkien mahdollisuutta toimia täysivertaisesti digitaalisessa yhteiskunnassa. Saavutettavuusvaatimuksia sovelletaan niin, että ennen 23.9.2018 julkaistujen verkkosivustojen pitää olla saavutettavuusvaatimusten mukaisia viimeistään alkaen 23.9.2020. (Valtiovarainministeriö, [viitattu 24.11.2020].)

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

Opinnäytetyössä käytettiin laadullista eli kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Laadullinen menetelmä valittiin, koska tutkittavasta kohteesta tahdottiin saada mahdollisimman hyvä ja kokonaisvaltainen kuvaus. Haastattelutyypiksi valittiin teemahaastattelu, koska sen avulla saatuja tietoja pystytään syventämään sekä saamaan esille tutkittavien näkemyksiä ja tulkintoja tutkittavista asioista. Aineisto kerättiin haastattelemalla yhdeksää kirjastoammattilaista, joiden kirjastoissa kohderyhmän lukemista edistettiin joidenkin menetelmien avulla. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla, sekä teemahaastattelulle tyypilliseen tapaan teemoittelemalla. Haastattelun teemoiksi valikoituivat palvelut, menetelmät, yhteistyö, kohderyhmän lasten kohtaaminen, saavutettavuus sekä aineisto.

4.1 Tutkimusongelma

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka Suomen yleisissä kirjastoissa edistetään lukemisessa tukea tarvitsevien alakouluikäisten lasten lukemista. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia palveluita ja aineistoa kohderyhmälle tarjotaan ja kuinka lukemisessa tukea tarvitseva lapsiasiakas tulisi kirjastossa kohdata. Tavoitteena oli saada tietoa siitä, millaiset palvelut, menetelmät ja aineistot on koettu toimiviksi kohderyhmän lukemisen edistämiseksi kirjastoammattilaisten näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, millaista yhteistyötä kohderyhmän osalta toteutetaan ja kuinka saavutettavuus toteutuu kirjastossa kohderyhmän osalta. Opinnäytetyön keskeisiä tutkimuskysymyksiä olivat:

- Kuinka yleisissä kirjastoissa edistetään lukemisessa tukea tarvitsevien alakouluikäisten lasten lukemista?
- Mitkä ovat olleet kirjaston näkökulmasta toimivia palveluita, aineistoja ja menetelmiä lukemisessa tukea tarvitseville lapsiasiakkaille?
- Kuinka lukemisessa tukea tarvitseva lapsiasiakas tulisi kohdata kirjastossa?
- Kuinka saavutettavuus toteutuu kohderyhmän kannalta kirjastoissa?

4.2 Laadullinen tutkimus

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja sen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillistä on, että tiedon keruun instrumenttina käytetään ihmisiä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161–164.) Laadullinen tutkimus valitaan usein tutkimusmenetelmäksi, kun ilmiötä ei tunneta, eli siitä ei ole tietoa, teorioita tai tutkimusta. Laadullinen tutkimus voidaan valita tutkimusmenetelmäksi myös silloin, kun ilmiöstä halutaan syvällinen näkemys tai hyvä kuvaus. Laadullinen tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen ”Mistä tässä ilmiössä on kyse?”. (Kananen 2017, 32.)

Laadullinen tutkimus perustuu sanoihin ja lauseisiin, toisin kuin määrällinen tutkimus, joka perustuu lukuihin. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena on ilmiön syvällinen ymmärtäminen, kuvaaminen ja tulkinnan antaminen. Tutkija on kiinnostunut ilmiön ymmärtämisestä sanojen, tekstien ja kuvien avulla. (Kananen 2017, 35.)

Laadullinen tutkimus kohdistuu muutamaan havaintoyksikköön, jotka voidaan tutkia hyvin perusteellisesti. Se ei kuitenkaan anna mahdollisuutta yleistämiseen toisin kuin määrällinen tutkimus. Tutkimustulokset ovat päteviä vain kohdetapauksessa. (Kananen 2017, 33.) Aineiston tieteellisyyden kriteeri on määrän sijaan laatu (Eskola & Suoranta 1998, 18). Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tutkittavilla henkilöillä on kokemusta tai mahdollisimman paljon tietoa tutkittavasta asiasta. Tutkittavien valinnan tulisi siis olla harkittua ja tarkoituksenmukaista, eikä satunnaista. Tutkija itse päättää kussakin tapauksessa harkinnanvaraisuuden ja sopivuuden tarkoituksen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.)

4.3 Teemahaastattelu

Haastattelu on joustava menetelmä, jonka vuoksi se sopii moniin erilaisiin tutkimustarkoituksiin. Haastattelun avulla on mahdollista saada esiin vastausten taustalla olevia motiiveja. Haastattelu valitaan usein menetelmäksi, kun halutaan syventää saatavia tietoja. Tällöin haastattelija voi esimerkiksi pyytää perusteluja esitettyihin mielipiteisiin ja esittää tarvittaessa lisäkysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme, 2015, 34–35.)

Teemahaastattelu on yksi laadullisen tutkimuksen tutkimushaastattelumuotoja. Teemahaastattelussa olennaisinta on, että haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen

varassa sen sijaan että siinä olisi tarkat yksityiskohtaiset kysymykset. Teemahaastattelu tuo tutkittavien äänet kuuluviin ja ottaa huomioon haastateltavien tulkinnat asioista sekä heidän asioille antamansa merkitykset. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, koska haastatteluun valitut teemat ovat kaikille haastateltaville samoja. Teemahaastattelussa kysymyksillä ei ole yhtä tarkkaa muotoa ja järjestystä kuin strukturoidussa lomakehaastattelussa, mutta se ei myöskään ole täysin vapaa, kuten syvähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 48.) Teemahaastattelu on eräänlainen keskustelu, jossa tutkija pyrkii vuorovaikutuksessa selvittämään haastateltavilta häntä kiinnostavat, tutkimuksen aihepiiriin kuuluvat asiat (Eskola & Vastamäki 2015, 27–28).

Teemahaastattelu vastaa hyvin monia kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtia, mutta se ei kuitenkaan ole pelkästään kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmä. Sitä voidaan käyttää myös kvantitatiivisesti painottuneessa tutkimuksessa ja aineisto voidaan saattaa tilastollisen analyysin edellyttämään muotoon ja tuloksia voidaan analysoida ja tulkita eri tavoin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 208.) Teemahaastattelussa tulokseksi saadaan aineisto, joka avaa tutkittavaa ilmiötä. Aineiston tulisi tuottaa ymmärrys ja ratkaisu tutkimusongelmaan. Tutkittavan tuottamat vastaukset ja aineisto viestivät tutkittavan ajatusmaailmaa ja hänen tapaansa nähdä ja jäsentää maailmaa. Tutkittava nostaa esille hänelle merkityksellisiä ja tärkeitä asioita. (Kananen 2017, 105.)

Haastattelun etuna on, että vastaajiksi suunnitellut henkilöt saadaan usein mukaan tutkimukseen ja haastateltavat pystytään tavoittamaan myöhemminkin tarvittaessa, jos aineistoa täytyy täydentää tai halutaan tehdä esimerkiksi seurantatutkimusta. Haastattelututkimuksessa on myös haasteita. Haastattelujen teko vaatii huolellista suunnittelua sekä haastattelijan rooliin ja tehtäviin perehtymistä, mikä vie paljon aikaa. Myös haastattelun luotettavuuteen on kiinnitettävä huomiota. Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää haastateltavan taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 206.)

Haastattelutilanne tulisi pitää mahdollisimman luonnollisena. Nauhoittamalla haastattelun tutkija pystyy keskittämään huomionsa haastateltavaan ja hänen tuottamaansa vastausaineistoon ja sen analysointiin. Muistiinpanojen kirjoittaminen saattaa rikkoa aidon vuorovaikutuksen ja tutkittavakin saattaa alkaa kiinnittää huomiota siihen, mitä tutkija kirjoittaa. (Kananen 2017, 104.)

4.4 Aineiston analyysi

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa puhutaan aineistolähtöisestä analyysistä. Analyysi on koko tutkimusprosessin eri vaiheissa mukana olevaa toimintaa, joka ohjaa tutkimusprosessia ja tiedonkeruuta. (Eskola & Suoranta 1998, 19.) Sisällönanalyysin tavoitteena on saada tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiiviissä ja yleisessä muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117). Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysia voidaan yksittäisen metodin lisäksi pitää väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. Useimpien laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmien voidaan katsoa perustuvan sisällönanalyysiin, jos sisällönanalyysilla tarkoitetaan tällaista kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä. Tästä näkökulmasta katsottuna sisällönanalyysia ei voida pitää pelkästään laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Sisällönanalyysin avulla on mahdollista tehdä monenlaista tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.)

Teemahaastatteluaineistoa analysoidaan useimmiten teemoittelemalla ja tyypittelemällä. Teemoittelussa aineisto järjestetään teemojen mukaisesti ja sen jälkeen pelkistetään. Teemahaastattelussa kynnyks aineistosta analyysiin ei ole yhtä korkea kuin usein laadullisen aineiston kanssa. Aineistoa on helppo analysoida teemoittain, kun aineisto on litteroinnin jälkeen järjestetty niin, että jokaisen teeman alla on kaikkien haastateltavien vastaukset kyseiseen teemaan. (Eskola & Vastamäki 2015, 43.)

Haastattelujen tekemisen jälkeen ensimmäinen vaihe on haastattelujen litteroiminen eli puhtaaksi kirjoittaminen. Tekstiksi puretut kuva- tai äänitallenteet muodostavat tutkimusaineiston. Litteroinnin tarkkuustasoon vaikuttavat tutkimuskysymys ja analyysitapa. Sisällönanalyysissa litteroidaan usein sanatarkasti kaikki puhuttu, mukaan lukien niin sanotut tilkesanat, kuten niinku ja tuota. (Ruusuvuosi & Nikander 2017, 367–368.) Tarkimmillaan sanatarkassa litteroinnissa voidaan huomioida myös äänenpainot, eleet ja katseet, mutta tällainen tarkkuustaso ei kuitenkaan aina ole tarpeellinen. Sanatarkkaa kuvausta voidaan käyttää sitaattina lopullisessa raportissa. (Kananen 2017, 134–135.) Tässä työssä haastattelut litteroitiin sanatarkasti, äänenpainoja, eleitä ja katseita lukuun ottamatta.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Haastateltaviksi tavoiteltiin sellaisia kirjastoammattilaisia, joiden kirjastoissa on käytössä joitain menetelmiä lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistämiseksi tai joilla on kokemusta tällaisesta toiminnasta. Erte lähestyi sähköpostitse kirjastoja, jotka olivat aiemmin vastanneet erten tekemään kyselyyn ja kertoneet, että heidän kirjastossaan järjestetään lukukerhoja. Näistä kirjastoista ei kuitenkaan saatu riittävästi myönteisiä vastauksia osallistua tutkimukseen, joten päädyttiin lisäksi lähettämään sähköpostia Suomen suurimpiin kirjastoihin, koska näissä ajateltiin järjestettävän toimintaa lukemisessa tukea tarvitseville lapsille. Haastateltavaksi valikoitui lopulta yhteensä yhdeksän kirjaston työntekijää kahdeksasta eri kirjastosta. Työhön osallistuneet kirjastot olivat Jalasjärven kirjasto, Kaarinan kaupunginkirjasto, Porin kaupunginkirjaston pääkirjasto, Tampereen kaupunginkirjaston pääkirjasto, Seinäjoen kaupunginkirjaston pääkirjasto, Tammisaaren kirjasto, Pointin kirjasto, sekä Lumon kirjasto.

Haastattelujen tueksi luotiin haastattelurunko (Liite 1). Haastattelut toteutettiin aikavälillä 4.6.2020 – 8.10.2020. Haastattelut toteutettiin yhtä lukuun ottamatta internetin välityksellä Skype ja Teams verkkokokousjärjestelmissä. Tähän ratkaisuun päädyttiin koronaviruspandemiaan liittyvien rajoitusten, sekä pitkien välimatkojen vuoksi. Yksi haastatteluista toteutettiin paikan päällä haastateltavan työpaikalla kirjastossa. Haastattelut nauhoitettiin, jotta tutkija pystyi keskittymään haastattelutilanteeseen muistiinpanojen kirjoittamisen sijaan. Haastattelunauhat sekä litteroinnit säilytettiin ainoastaan työn tekijän tietokoneella salasanasuojatussa tiedostossa. Haastattelut toteutettiin yksilohaastatteluina yhtä lukuun ottamatta. Lyhimmän haastattelun kesto oli 34 minuuttia ja pisimmän 1 tunti ja 27 minuuttia.

Haastateltavien työnimikkeitä olivat lastenkirjastonhoitaja, kirjastonhoitaja, vastaava kirjastonhoitaja, palvelupäällikkö ja erikoiskirjastonhoitaja. Kaikki haastateltavat työskentelivät lasten- ja nuortenkirjastotyön parissa. Haastateltavien työkokemuksen määrä lasten- ja nuorten kirjastotyön parissa vaihteli yhdestä vuodesta yli kolmeen kymmeneen vuoteen. Kellään haastateltavalla ei ollut koulutustaustaa erityispedagogiikasta. Haastateltavat eivät esiinny työssä omilla nimillään ja vastaukset käsiteltiin anonyymisti. Haastateltaviin viitataan kirjaimen ja numeron yhdistelmällä, H1 = haastateltava 1, H2 = haastateltava 2 ja niin edelleen.

6 TULOKSET

6.1 Palvelut ja menetelmät

Haastateltavilta kysyttiin, millaisia palveluita heidän kirjastossaan on tarjolla lukemisessa tukea tarvitseville alakouluikäisille lapsille ja millaisia työmenetelmiä palveluja toteuttaessa käytetään. Haastateltavilta kysyttiin myös hankkeista tai kampanjoista, joita kirjastoilla on toteutettu kohderyhmän lukemisen edistämiseksi. Haastatteluissa tuli ilmi, että pääosin kirjastojen palvelut ovat aina kaikille asiakkaille suunnattuja, mutta niissä on usein otettu huomioon myös lukemisessa tukea tarvitsevat lapset.

Kaikki haastateltavat kertoivat kirjastonsa tarjonneen lukukoirapalvelua, mutta koronapandemian vuoksi lukukoirapalvelu oli tauolla joissain kirjastoissa. Lukukoirapalvelu koettiin hyvin suosituksi palveluksi ja haastateltavista kaksi (H2; H4) kertoi lukukoiran osalta kysyntää olevan jopa enemmän kuin tarjontaa. Yhdessä kirjastossa (H9) lukukoira oli kohdennettu nimenomaan lukemisesteisille.

Muutamissa kirjastoissa on ollut erilaisia lukukerhoja, mutta vain yhdessä kirjastossa (H9) oli haastatteluhetkellä toiminnassa erityisesti lukemisessa tukea tarvitseville lapsille suunnattu lukukerho. Yksi haastateltava (H5) kertoi olleensa aiemmin mukana hankkeessa, jossa järjestettiin lukukerhoja lapsille, joille lukeminen on hankalaa ja toimineensa lukukerhon ohjaajana. Haastateltava kuvaili, kuinka hänen pitämässään lukukerhossa oli yleensä jokin teema, jonka ympärille tehtiin erilaisia tehtäviä. Teemoja olivat esimerkiksi kirjallisuuden lajit ja aakkoset. Tehtävät ovat voineet olla joko toiminnallisia tai enemmän paperilla tehtäviä. Kerhossa oli esimerkiksi ollut erilaisia pelejä, joiden myötä on kannustettu lukemaan ääneen edes yksi lause. Tehtävien avulla helpotettiin lukemisen hahmottamista ja rutiinia. Haastateltava kertoi jalostaneensa lukukerhoajatusta kesäisin pidettävään kirjastokerhoon. Kirjastokerho on ollut kaikille avoin, mutta toimintaperiaate on ollut, että myös lukemisesteiset lapset pystyvät osallistumaan ja saamaan lukuintoa kerhosta. (H5.) Yksi haastateltava kertoi pitäneensä aiemmin koulukirjastossa lukuklubia, jossa positiivista lukuhenkeä pidettiin yllä erilaisten aktiviteettien avulla. Lukuklubissa esimerkiksi tarroitettiin kirjoja, askarrettiin, leivottiin ja pelattiin lautapelejä. Lukuklubi ei ole ollut erityisesti lukemisesteisille suunnattu, koska kirjastolla oli koettu, että klubin tulisi olla tasapuolisesti avoin kaikille. Haastateltava kuitenkin kertoi huomanneensa, kuinka kirjastoklubiin osallistui usein sellaisia lapsia, joilla lukeminen

syystä tai toisesta tökkii. Haastateltava kertoi, että lukuklubeja ei enää juurikaan järjestetä resurssipulan vuoksi. (H8.) Yksi haastateltava kertoi pitämästään askartelu- ja satutyöpajasta, jossa askartelun lisäksi on lukemista ja kirjoittamista painottava osio. Hän kertoi ottavansa lukemisessa tukea tarvitsevat lapset huomioon työpajassa pienten ryhmäkokojen avulla. Lapsen ei tarvitse lukea ääneen suuren ryhmän edessä, vaan tehtäviä voidaan tehdä esimerkiksi pareittain. Työpaja ei kuitenkaan ollut erityisesti lukemisessa tukea tarvitseville lapsille suunnattu. (H1.)

Yksi haastateltava (H2) mainitsi myös neuvonnan olevan palvelu, jota tarjotaan lukemisessa tukea tarvitseville lapsille.

Ja sitten mitä tulee mieleen, ihan tommonen neuvonta. Et jos lapsella sitten on todettu jokinlainen lukemiseen liittyvä ongelma, niin helpostihan sitten hänen vanhempansa tulee kirjastosta sitten kysymään, että minkälainen kirja sopisi. Niin sitten ihan tommosta hyllyn välistä neuvontaa siinä sitten aika paljonkin varmaan on. (H2.)

Kaikki haastateltavat kertoivat huomioivansa kirjavinkkauksissa lukemisessa tukea tarvitsevat lapset esimerkiksi aineistovalintojen avulla. Suurin osa haastateltavista (H1; H2; H3; H4; H5; H6; H7; H8) kertoi keskustelewansa luokan opettajan kanssa ryhmän tarpeista ja erityistoiveista ennen vinkkausta. Haastateltavat pitivät opettajan kanssa keskustelemista erityisen tärkeänä, jotta vinkkari saa mahdollisimman tarkkaa tietoa ryhmän lukutasosta ja mahdollisista lukemisen vaikeuksista, jotta vinkkaus onnistuu parhaalla mahdollisella tavalla ja hyödyttää kaikkia oppilaita. Opettajalle voi lähettää yksityiskohtaisen kyselyn, jossa selvitetään, onko luokka tyttö- vai poikavaltainen, millainen luokan lukutaso on tai onko esimerkiksi joitain arkaluontoisia aiheita, joita vinkkauksessa toivottaisiin vältettävän (H8). Erityisryhmien tullessa vinkkaukseen vinkkari selvittää opettajalta erityisen huolellisesti, millaisia kirjoja luokalle kannattaisi vinkata, koska on tärkeää, että jokainen oppilas löytää hyvää luettavaa, eikä ryhmä välttämättä jaksaa kuunnella kovin montaa kirjaesittelyä (H8). Haastateltavat kertoivat ottavansa vinkkauksiin mukaan helppolukuisia ja lyhyitä kirjoja (H1; H8), äänikirjoja (H6), sekä Celian äänikirjoja (H6). Kaikki haastateltavat kertoivat vinkkaavansa myös selkoaineistoa. Kaksi haastateltavaa (H8, H9) mainitsi kuitenkin selkoaineiston olevan laadultaan melko heikkoa, joten he kertoivat vinkkaavansa mieluummin esimerkiksi sarjakuvia.

Eli meillä yleensä lähtökohtaisesti kun mä meen vinkkaamaan niin mä otan tavallista, mut sitte niinkun nytkin oon menos tonne vitosluokalle niin sit mulla on mukana esimerkiks sarjakuvaa tai just tällasta missä on niinkun hyvin vähän

tekstiä, mutta on niinkun kuitenkin kiinnostavan näkönen se kirja et se niinku sit ennemminkin houkuttelee tarttumaan siihen. Otin just näitä tietokirjoja koska ne houkuttelee paljon enemmän ku se valitettavasti se selkokirja. (H9.)

Ja joo käytän selkoa, mutta selko on aika surkeeta. Et sitä tulee vähän, se on rumaa, se on huonolaatusta. Eli siinä on tosi paljon kyllä kirveellä töitä suoraan sanoen. Niin mä kyllä käytän muita keinoja sitten, et mä saatan esimerkiks sarjakuvan kautta, se auttaa helposti niinku tavallaan sanojen ymmärtämiseen ku siinä on se kuva tukena. (H8.)

Yksi haastateltavista kertoi kirjaston tavoitteesta kehittää erityistarpeisten lasten vinkkauksia. Kirjastolla tullaan järjestämään koulutusta aiheeseen liittyen. Haastateltava koki, että tällä hetkellä luokan tullessa kirjastoon vinkkaukseen, on useimmiten joukossa aina lapsia, jotka eivät todennäköisesti saa tavallisesta vinkkauksesta mitään irti. Haastateltava pyrki valitsemaan vinkkaukseen mukaan myös helpompi lukuista aineistoa tarvittaessa, mutta harvemmin tulee opettajien kanssa puheeksi, että kirjaston olisi mahdollista tarjota myös täysin räätälöityjä vinkkauksia. (H4.)

Niin tämmösissä tapauksissa me voitais opettajien kanssa yhteistyössä koota sieltä koulusta niinku eri luokilla olevista oppilaista se ryhmä ja saada sillä tavalla se, et mä toivosin itse et me saatas se sillä tavalla et ei vaan ne kolmosluokan tukea tarvitsevat, vaan koska heitä on määrällisesti vähemmän, silloin me voitais ottaa myös niinku laajemmalla skaalalla niitä. Eli tätä mä toivon ja tätä me aletaan edistää nyt. Eli syksyllä meillä on koulutusta, koulutetaan meidän vinkkareita, Celiasta tulee kouluttajat kertomaan Celia-yhteistyöstä, otetaan sitä vahvemmin esiin, et muistetaan aina mainita et on olemassa, sä voit lukee tän kirjan äänikirjana. Pidetään huolta siitä, että meidän vinkkausseteissä on myös näitä äänikirjavaihtoehtoja aina. (H4.)

Sitten ajateltiin että tehdään semmonen yhteinen vinkkaripaketti, semmonen niinku, ku kaikki ei koe sitä kauheen helpoks lähteä vinkkaamaan erityistarpeisille, oli ne tarpeet sitten niinku kulttuurista johtuvia et se ei oo äidinkieli tai sit yksinkertaisesti et se lukeminen ja kirjottaminen vaan ei suju. Niin et meil ois semmonen yhteinen vinkkauspaketti et jokainen joka vinkkaa pystys tukeutumaan eli et on ainakin yksi setti hyviä kirjoja niille oppilaille suositella. Ja noin yleisesti suhtautuminen on tosi positiivista eli kukaan ei oo sanonu et ei en uskalla, en pysty, en halua, vaan kaikki haluaa opetella, mutta moni kokee tarvitsevansa siihen enemmän tukea kuin tämmöseen perusvinkkaukseen. Eli nyt meil on syksyllä tarkoitus niinku harjotella ja opetella ja sitten ens kevätlukukaudella ottaa vahvemmin sitten myös näitä erityisen tuen vinkkauksia. (H4.)

Myös toisessa kirjastossa erityisryhmien vinkkaukseen oli alettu kiinnittää erityistä huomiota. Haastateltava kertoi kirjastolla käynnissä olevasta projektista, jossa kehitetään erityisryhmien

ja S2-ryhmien vinkkausta. Näitä ryhmiä yritettiin nyt kartoittaa tarkemmin ja saada erityisesti yläkoulujen pienryhmät kirjaston palvelujen asiakkaaksi. Projektissa on myös tarkoituksena luoda esimerkiksi kirjapaketteja, joihin on koottu heikommin lukeville oppilaille ikäryhmän mukaista luettavaa. (H8.)

Yksi haastateltava kertoi kehittämästään lukulaatikko-palvelusta, jossa kirjaston henkilökunta kokoaa koululuokkaan valmiiksi laatikollisen kirjoja, jotka tukevat oppilaiden lukemaan oppimista. Laatikkoon on tavoitteena kerätä helppolukuisia ja lyhyitä kirjoja, jolloin kaikki voivat lukevat samoja kirjoja, vain luettujen kirjojen määrä saattaa vaihdella. Haastateltava koki, että usein on parempi, että lapsi lukee mieluummin monta lyhyttä kirjaa, kuin yhden pitkän, koska onnistumisen kokemus usein saadaan luettujen kirjojen myötä. Laatikko on avuksi tilanteissa, joissa oppilas ei ehkä itse osaa valita omaan taitotasoonsa sopivaa luettavaa kirjaston hyllystä. Haastateltava kertoi, kuinka varsinkin ensimmäisen luokan oppilaat usein innostuvat lainaamaan kirjastosta pitkiä ja vaativia kirjoja, vaikka eivät välttämättä vielä osaisi lukea juuri lainkaan. Lapselle on kuitenkin merkittävä asia, että hän saa lainata haluamansa kirjan, joten kirjastontyöntekijä ei voi myöskään kehottaa lasta lainaamaan mieluummin jotain toista kirjaa. (H8.)

Nii sit me tehdään sellanen laatikko erikseen, lukulaatikko sinne et opettaja kertoo et mitä tarvitaan ja minä teen laatikon missä on vaikka viiskyt kirjaa ja se lukulaatikko menee sinne luokkaan opettajan kortille. Ja siitä lukulaatikosta luetaan lukutunnilla ja siel on kaikki semmosia, mitkä tukee niiden lasten lukemaan oppimista eli me ohitetaan se et lapset saa edelleen lainata ihan mitä ne haluaa, vaikka hirviöitä tai mitä vaan kauheita kirjoja missä on kauheita mustia synkkiä kansia, jotka on niin jännittäviä et ne kihisee jo niiden kansien katsomisesta, mut sit se lukeminen hoituu sen lukulaatikon kautta. Ja se toimii hyvin ja se on ollu tosi toimiva konsti. (H8.)

Kahdessa kirjastossa tarjottiin medialukutaitoon liittyvää pelillistettyä kirjastovierailua kaikille neljännen luokan oppilaille (H4; H7). Toinen haastateltava (H4) kertoi, kuinka kirjastolla oli havaittu vierailun tehtävänantojen olevan usein liian vaikeita esimerkiksi lapsille, joiden äidinkieli ei ole suomi. Haastateltava kertoi, että kirjastolla on pohdittu, olisiko mahdollista luoda vierailuihin peli, joka olisi tarkoitettu nimenomaan lapsille, joiden luetunymmärtäminen ei ole vielä kovin hyvä, tai joiden äidinkieli ei ole suomi.

Yksi haastateltavista (H7) kertoi olleensa mukana hankkeessa, jonka tavoitteena oli innostaa 4.–6.-luokka-asteen erityisen tuen oppilaita lukemaan sekä tarjota elämyksellisiä keinoja

lukuinnon ja lukutaidon edistämiseen. Hankkeen alussa vinkkari, sanataideohjaaja ja opettaja keskustelivat tapaamisessa tavoitteista ja luokan lukutottumuksista. Tämän tapaamisen perusteella vinkkari valitsi vinkkauskirjat. Koululuokka saapui kirjastoon vinkkaukseen ja samalla heille esiteltiin kirjastoa. Tästä noin kuukausi eteenpäin vinkkari ja sanataideohjaaja pääsivät vierailulle koululuokkaan. Koululuokkavierailuja oli yhteensä kolme kertaa. Haastateltava koki, että oli mielenkiintoista päästä koululle luokkaan vinkkaamaan, kun tavallisesti vinkkaukset pidetään kirjastolla. Sanataideharjoitusten tarkoituksena oli, että kirjoihin liittyen tehtäisiin jotain kivaa ja hauskaa. Oppilaat pääsivät esimerkiksi luomaan muovailuvahalla kirjan kohtauksen. Hankkeen yhteydessä myös lukukoira vieraili koululuokassa. Hankkeen myötä valmistui myös menetelmäopas.

Yksi haastateltavista kertoi kirjaston vinkki- ja tehtäväpassista, jonka laaja-alainen erityisopettaja jakaa harkintansa mukaan valitsemilleen toisen-neljännän luokan oppilaille, jotka voisivat hyötyä passin suorittamisesta. Kirjaston henkilökunta auttaa passin suorittamisessa ja jakaa palkinnot, jotka lapsi saa passin suoritettuaan. Palkinto voi olla esimerkiksi uima- tai elokuvalippu. Passin tarkoituksena on madaltaa kirjastossa käymisen kynnystä, luoda positiivista kuvaa lukemisesta, sekä houkutellessa tehtävien ja palkintojen avulla kirjastoon myös sellaisia lapsia, jotka eivät kirjastoa muuten käyttäisi. (H9.)

Haastateltavilta kysyttiin, mitkä menetelmät ja palvelut he ovat kokeneet erityisen toimiviksi lukemisessa tukea tarvitsevien alakouluikäisten lasten lukemisedistämässä. Haastateltavista kuusi (H1; H5; H6; H7; H8; H9) mainitsi vinkkauksen hyvin toimivana palveluna. Kirjavinkkaus tavoittaa koko koululuokan, eikä nosta tukea tarvitsevaa lasta silmätikuksi (H6; H9). Vinkkauksen toimivuutta perusteltiin myös sillä, että sitä on helppoa räätälöidä ryhmän tarpeisiin sopivaksi (H6). Haastateltavista kolme (H1; H4; H6) mainitsi kokevansa lukukoiran toimivana menetelmänä.

Ja mä luulen lukukoira on kans sellanen hyvä tapa et lapset saa kokeilla sitä lukemista. Että ei oo sellasta painetta lukea. Et se on sellanen joka. Ja myöskin jos tätä lukemista et lapsi ei ehkä edes huomaa ku hän tulee sinne lukemaan koiralle et hän ehkä innostuu siitä et saa tavata sen koiran mutta samalla hän just oppii sitä lukemista. Et mä luulen et se on semmonen aika hyvä yhdistelmä. (H1.)

Toimivana menetelmänä mainittiin myös mahdollisimman suora ja henkilökohtainen kontakti lapseen (H2; H3), sekä kirjaston ulkopuolelle jalkautuminen ja sosiaalisen median sekä erilaisten digitaalisten alustojen käyttäminen (H4). Yksi haastateltava koki myös ääneen

lukemisen toimivaksi menetelmäksi, koska silloin lapsella ei ole pakkoa lukea itse, vaan hän voi tulla kirjastolle vain kuuntelemaan, kun kirjaa luetaan (H1).

Haastateltavilta kysyttiin, onko heillä kokemusta siitä, että jokin palvelu tai menetelmä ei olisi toiminut lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistämiseksi. Yksi (H1) haastateltava koki, että erilaiset lukupiirit tavoittavat paremmin lapsia, jotka jo valmiiksi ovat hyvin kiinnostuneita lukemisesta, eli ne eivät toimi, jos tavoitellaan nimenomaan heikommin lukevia. Haastateltava kuitenkin pohti, että jos lukupiirissä olisi mukana myös helppolukuisia kirjoja, se saattaisi toimia. Toinen haastateltava (H4) mainitsi, että perinteiset lukukerhot ja lukupiirit, jotka kokoontuvat aina kirjastolla tiettyyn kellon aikaan, eivät tavoita kohderyhmää. Kirjastolla järjestettävissä kerhoissa pelit, robotiikka ja elektroniikka ovat saaneet kannatusta, mutta perinteisen lukemisen edistämiseksi tulisi olla käytössä erilaisia keinoja. Kirjaston tulisi olla siellä, missä yleisökin ja tulisi miettiä erilaisia tapoja tavoittaa. (H4.) Haastateltavista neljä (H2; H3; H6; H7) ei osannut mainita menetelmää, joka ei toimisi. Yksi haastateltavista (H6) mainitsi, että koska kirjasto ei ole keskittynyt erityisesti mihinkään tiettyyn kohderyhmään, ei kirjastolla ole juurikaan kokeiltu erilaisia palveluita tai menetelmiä, joten heillä ei myöskään ole kokemusta siitä, että jokin palvelu ei toimisi. Myös toinen haastateltava (H7) mainitsi että, koska kirjaston palvelutarjonnan on rajattu, on vaikeaa sanoa, mikä palvelu ei toimisi. Yksi haastateltavista (H9) koki toimimattomaksi kaikki menetelmät, joissa huonosta lukutaidosta tehdään numero. Yksi haastateltavista (H8) kertoi elokuvailloista, joita kirjastolla oli tarkoitus alkaa järjestämään. Elokuvailloissa oli tarkoituksena katsoa elokuvia, jotka perustuvat kirjaan, jolloin nuori olisi ensin voinut lukea kirjan ja sen jälkeen olisi katsottu elokuva ja käyty keskustelua kirjasta sekä elokuvasta. Tämä suunnitelma kuitenkin keskeytyi koronapandemian vuoksi ja haastateltava pohti, kuinka hyvin tällainen palvelu olisi alkanut toimimaan. Haastateltavista yksi (H5) koki että kaikissa palveluissa on jokin lukemista edistävä ominaisuus.

Haastateltavilta kysyttiin, mitkä asiat he kokevat haasteiksi tai esteiksi, kun suunnitellaan tai toteutetaan erilaisia palveluita lukemisessa tukea tarvitseville lapsille. Kolme haastateltavaa (H3; H6; H1) koki kohderyhmän tavoittamisen haastavaksi. Lukemisessa tukea tarvitsevat lapset tavoitetaan yleensä parhaiten koulun kautta, mutta vapaa-ajalla tavoittaminen koettiin haasteelliseksi. Yksi haastateltavista (H8) koki opettajien tavoittamisen olevan kaikkein haastavinta. Yksi haastateltavista mainitsi, että myös vanhemman vastahankainen asenne tai se, että vanhempi ei itse ole tottunut käyttämään kirjastoa voi olla haaste tai jopa este lapsen

lukemiselle. Puhuttaessa alakouluikäisten kirjastokäynneistä on vanhemmilla iso rooli, koska lapsi ei vielä itse pääse kulkemaan kirjastoon. (H9.) Yksi haastateltava koki suurimmaksi haasteeksi resurssit. Kirjasto pyörii minimihenkilökunnalla ja koronapandemian myötä resursseja on kiristetty entisestään. Kirjaston tulee pystyä tarjoamaan perusasiakaspalvelu, olemaan tiskillä ja ottamaan vastaan palautuksia. Vaikka näitä toimintoja pystyttäisiinkin automatisoimaan esimerkiksi älyhyllyjen avulla, ihmiset tahtovat silti myös henkilökohtaisen kontaktin. Suurimmassa osassa kirjastoja nämä perustoiminnot katsotaan tärkeimmäksi, jolloin muihin asioihin panostetaan vain, mikäli aikaa jää. (H4.)

Sen sijaan et me ajateltas että esimerkiksi lukemisesteisten huomioiminen on niin tärkeätä, et sille laitettais se aika ensisijaisesti, niin sitä ei oo vielä tapahtunut. Ja mä ymmärrän sen, se on ihan ok, mutta jos me haluttais oikeesti vastata tarpeeseen, joka on niin silloin meidän pitää myös ymmärtää, että on tärkeätä et meillä on aikaa niiden palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. (H4.)

Yksi haastateltava (H6) mainitsi suurimmaksi haasteeksi vajavaisen tietämyksen kohderyhmästä ja sen tarpeista. Toinen haastateltava (H5) mainitsi, kuinka usein haasteena on se, että palveluja lähdetään toteuttamaan niin sanotusti liian suurin odotuksin tai liikaa suunnitteleamalla, ilman jouston varaa.

Nii varmaan ehkä ainakin vois ajatella et se tietämys siit kohderyhmästä voi olla vähän, et ko ei oo ehkä just niin mitään erityisii opintoja ja sit muutenkin käsittääkseni kuitenkin niit voi olla tosi monen tasosii ja monista syistä johtuvii lukemisesteitä nii sithän se on vähän vaikee. Ehkä suurin on se tietämys niistä tarpeista, että minkä tyyppistä apuu kukakin tarvii tai jotenkin niin. (H6.)

Jotenkin niinkun että ei sais niinkun olla ne odotukset tavallaan liian korkealla. Että totta kai pitää uskoa siihen mitä tekee, mut ei niinkun saa olla semmonen yltyöoptimistinen asenne. Että mun mielestä niinkun just kun sitä kerhoa pidin niin osa lapsista oli sit sellasia et vanhemmat oli niinku sanonu et kyllä sä nyt osallistut tähän kerhoon niin just se et pitää niinku ymmärtää et kaikki ei välttämättä oo ihan liekeissä siitä lukemaaninnostamistoiminnasta. Että ei saa olla niinku liian sellanen että tottakai kaikkia kiinnostaa. Et ehkä helpoiten voittaa sekä itsensä että nää lapset sillä, että ymmärtää sitä heidän lähtökohtaansa. (H5)

6.2 Yhteistyö

Haastateltavilta kysyttiin, millaista yhteistyötä kirjaston ja koulun välillä on kohderyhmän suhteen. Kaikki haastateltavat mainitsivat vinkkausyhteistyön ja lukudiplomit. Lisäksi koulun ja kirjaston väliseksi yhteistyöksi mainittiin koulukirjastotyö (H8), kirjailijavierailut (H5; H9),

kirjastonkäytön tai tiedonhaun opetus (H1; H5; H9), kirjastovierailut (H1; H4; H7), luokkavierailut (H5; H9) ja koulun kanssa yhteistyössä järjestettävät tapahtumat (H8). Lisäksi haastateltavat (H1; H4; H5; H6; H9) mainitsivat, kuinka usein koululuokille on mahdollista tarjota hyvin joustavasti erilaisia palveluita opettajan niin pyytäessä.

Se että kun kirjasto esimerkiksi saa selkeitä toiveita siitä et nyt me tarvitaan jeesiä jotta me saadaan semmoset lapset lukemaan joille se on hankalaa niin sillon siitä pitää ottaa koppi eikä vaan niinku todeta et meillä on vain tämä palvelu tämä kolmosluokkalaisten perusvinkkaus. Eli semmosta joustavuutta, molmemmin puolin toki. Eli eihän me ihmeisiin pystytä, mut kyl mä koen hyvin vahvasti et meidän vastuulla on huolehtia ihan jokaisesta oppilaasta. Ei voida mennä siitä joka on meille helpointa tai opettajalle helpointa. (H4.)

Tehään sit kyl pyynnöstä, et suostutaan kaikkeen. Ei oo vielä ehkä tullu sellaista mitä ei oltais tehty. (H9.)

Pääosin kirjaston ja koulun välinen yhteistyö koettiin tiiviiksi ja säännölliseksi. Haastatteluissa tuli kuitenkin esille, kuinka koulun ja kirjaston yhteistyö on usein paljon opettajan aktiivisuudesta kiinni ja kuinka opettajan tavoittaminen voi olla haastavaa (H1; H5; H6; H8). Yksi haastateltavista (H8) mainitsi, kuinka yhteistyö on toimivaa, mutta usein sen vaatimuksena on, että kirjasto toimii aloitteentekijänä.

Et kun se on just kun se on niin paljon opettajasta kiinni että se vaikka joskus se meidän koulu yhteistyö on tosi aktiivista niin sitten joihinkin opettajiin on ihan hirveen vaikee saada kontaktia ja sitte tulee itelle se tunne että ku haluais tasapuolisesti tarjota kaikille ja näin niin niitä luokkakohtasia eroja voi syntyä hirveen paljon jos opettajalla ei oo mitään mielenkiintoa siihen asiaan. (H5.)

No mä pyrin, mut se aina riippuu vähän luokasta, et jotkut tulee (H1).

Et kyl must ihan sillai toimivaa yhteistyötä, mut et toki riippuu paljon opettajankin aktiivisuudesta (H6).

Haastateltavilta kysyttiin, onko heidän kirjastossaan käytössä erityisryhmille sopivaa lukudiplomia. Yhdessä kirjastossa (H2; H3) on käytössä mukautettu lukudiplomi, joka sopii S2-lapsille, sekä lapsille, joilla on jokin lukemisen vaikeus. Myös kolme (H4; H7; H9) muuta haastateltavaa mainitsi heidän lukudiplomissaan olevasta S2-listasta, joka on avuksi lukemisessa tukea tarvitseville lapsille. Yksi haastateltavista (H9) koki kirjaston lukudiplomin olevan kokonaisuudessaan helposti mukautettava, koska kirjalistat ovat vain suosituksia ja

oppilas voi itsenäisesti tai opettajan kanssa yhdessä valita kirjan myös listan ulkopuolelta. Kirjaston henkilökunta voi myös tarvittaessa ehdottaa sopivaa kirjaa lukudiplomin suorittamiseen. Myös toinen (H8) haastateltava mainitsi, kuinka kirjaston lukudiplomia voidaan aina muokata ja soveltaa esimerkiksi helppolukuisten ja äänikirjojen avulla. Yksi haastateltavista (H4) kertoi, kuinka lukudiplomissa on huomioitu myös se, että jokaisesta kategoriasta löytyy myös Celian äänikirjoja, jolloin lukudiplomin voi halutessaan suorittaa myös kuuntelemalla. Yksi haastateltavista (H6) kertoi, kuinka kirjaston lukudiplomin kirjalistat on koottu aihekokonaisuuksien mukaan niin, että esimerkiksi eläimiin liittyvät kirjat ovat omassa listassaan ja avaruuteen liittyvät omassaan. Jokaisessa aihekokonaisuudessa kirjoja on kolmelle eri lukutasolle. Näin lapsi ei valitse luettavia kirjoja ikä- tai luokka-asteensa mukaan, vaan hän pystyy valitsemaan luettavaa haluamaltaan lukutasolta. Listoissa on mukana myös selkokirjoja.

Yksi haastateltava koki heidän kirjastonsa lukudiplomin sopivan paremmin lapsille, joiden lukeminen on jo valmiiksi sujuvaa, eikä haastateltava ollut varma onko diplomissa erikseen helpotettua listaa. Haastateltava koki lukudiplomien sopivan lapsille, jotka nauttivat tavoitteellisesta lukemisesta. Kun luokalla on oppilaita, joille lukeminen on hankalaa, saattaa lukudiplomi tuntua työläältä ja hankalalta tai jopa ahdistavalta. Kirjalistasta saattaa olla vaikeaa löytää sopivaa luettavaa, vaikka listalla olisikin runsaasti erilaisia kirjoja. Haastateltava koki, että lukudiplomit voivat innostaa ja motivoida joitain oppilaita, mutta eivät kuitenkaan kaikkia. (H5.) Yhdessä kirjastossa (H1) ei ollut lainkaan omaa lukudiplomia, mutta esille nostettiin muiden kirjastojen lukudiplomeja.

Neljä haastateltavaa (H4; H5; H8; H9) mainitsi, kuinka olennaista yhteistyön sujuvuuden kannalta on, että kirjaston työntekijät tulevat tutuiksi opettajien kanssa. Kun sähköposti kirjastolta tulee aina samalta henkilöltä, tekee kirjaston työntekijä itsensä näkyväksi ja opettajat alkavat hiljalleen muistamaan henkilön nimen ja tarvittaessa tietävät keneen ottaa yhteyttä (H9). Myös opettajien tapaamista kasvokkain, esimerkiksi opettajanhuoneeseen jalkautumalla pidetään olennaisena, kun halutaan päästä tutuiksi opettajien kanssa (H4; H5; H8; H9). Toinen haastatteluissa esiin tullut sujuvaa yhteistyötä edistävä keino oli aktiivinen palveluiden markkinoiminen ja niistä tiedottaminen kouluille (H4; H5). Palveluita on hyvä markkinoida opettajille aktiivisesti, jopa jokaisen lukukauden alussa ja muistuttaa esimerkiksi sähköpostitse palvelujen hyödyntämisestä (H5). Yksi haastateltava (H9) koki, että sähköpostiviestinnässä on

hyvä käyttää esimerkiksi muotoa ”vuosittaiset vinkkaukset” tai ”joka vuosi vinkkaamme kaikki...”, jolloin palvelusta tulee vakiintunut käytäntö ja opettajan sitouttaminen on helpompaa.

Haastateltavilta kysyttiin, minkä muiden toimijoiden, kuten erityiskoulujen tai järjestöjen kanssa tehdään yhteistyötä. Haastateltavat mainitsivat yhteistyötahoiksi kulttuuritoimen (H1), musiikkikoulun (H1), lähihoitajaopiskelijat (H1), sanataidekoulun (H4,) nuorisotoimen (H4; H5), Lastenkirjainstituutin (H2), kennelliiton (H9), Suomen Punaisen Ristin (H9), Mannerheimin lastensuojeluliiton (H8; H9), perhekeskuksen (H8), sekä vapaaehtoistyöntekijät (H7). Yksi haastateltava (H6) totesi erityiskoulujen kanssa tehtävän yhteistyön olevan samankaltaista kuin yhteistyön muidenkin koulujen kanssa.

6.3 Kohtaaminen

Haastateltavilta kysyttiin, kuinka lukemisessa tukea tarvitsevat lapset tavoitetaan parhaiten. Kaikkien haastateltavien mukaan lukemisessa tukea tarvitsevat lapset tavoitetaan parhaiten koulun kautta. Koulun kautta tavoittaa parhaiten myös sellaiset lapset, jotka eivät vapaa-ajallaan käytä kirjastoa (H7; H9). Koulu koettiin hyväksi keinoksi tavoittaa lukemisessa tukea tarvitsevat lapset myös sen vuoksi, että opettaja on eniten tekemisissä oppilaiden lukemisen kanssa ja hänellä on paras kuva lapsen lukemisen tasosta ja mahdollisista ongelmista (H1; H3; H4)

Joo se on se koulu, koska sit siellä ne käy ja siellä ne joutuu meidät kohtaamaan että siellä ei pääse karkuun. Ja just se että vaikee täällä on kohdata sellasta joka ei täällä koskaan käy kirjastossa. Et siellä koulussa ne ovat kaikki. (H9)

Mut nää erityisen tuen oppilaat niin aika harvoin mie oon niitä täältä kirjastosta bongannu silleen vapaa-ajallaan. Et se on tosiaankin siitä opettajan aktiivisuudesta kiinni, että kuinka paljon heillä on oppituntien aikana mahdollista tulla tänne kirjastoon ja minkälaisii keinoja sit opettajalla on käytössä siihen, että he pystyy ja jaksaa sitä kirjaa sitten lukea. (H7.)

Yksi haastateltava kertoi kokevansa, että koulun kautta pystytään viestimään myös lasten perheille. Esimerkiksi vinkatessa hän kertoo tulostavansa vinkkaamansa kirjat myös monisteiksi, jolloin lapset saavat viedä monisteet koteihinsa. Samalla tavoin, jos tiedetään lapsen kaipaavan erityistä tukea lukemisessa, voidaan perheille viedä viestiä, jossa kehoitetaan perhettä tulemaan käymään kirjastolla ja kerrotaan, kuinka kirjastolta on mahdollista saada apua esimerkiksi aineistojen valinnassa tai saada lisää tietoa Celian palveluista. (H4.)

Yksi haastateltava (H5) mainitsi, kuinka pienellä alueella myös esimerkiksi paikallislehdessä ja sosiaalisessa mediassa palveluiden, kuten kirjastokerhon markkinoiminen tavoittaa vanhemmat. Hänen mielestään palveluista tiedottamista ei voi jättää pelkästään koulujen varaan, koska opettajien aktiivisuudessa on eroja, eivätkä kaikki tartu palveluihin samalla tavoin. Yksi haastateltava (H8) mainitsi, kuinka lukemisessa tukea tarvitsevat lapset voidaan tavoittaa myös vanhempien kautta, mikäli vanhempi käy kirjastossa ja on lukemismyönteinen. Myös vanhempia, jotka eivät käytä kirjastoa voidaan pyrkiä tavoittamaan erilaisten harrastuspäivien avulla, sekä vanhempainillassa vieraillemalla (H8).

Haastateltavilta kysyttiin, kuinka heidän mielestään lukemisessa tukea tarvitseva lapsiasiakas tulisi kohdata kirjastossa ja millaisia asioita kohtaamisessa olisi hyvä ottaa huomioon. Suurin osa haastateltavista koki kohtaamisissa tärkeimmäksi asiaksi sen, että lukemisessa tukea tarvitseva lapsi kohdataan samoin kuin kuka tahansa muukin lapsiasiakas kirjastossa, lukemisen vaikeutta korostamatta. (H4; H5; H6; H7; H9). Kolme haastateltavan (H1; H2; H3) mukaan kohtaamisissa on tärkeintä lapsen kuunteleminen ja hänen toiveidensa ja mielenkiinnon kohteidensa huomioiminen. Yksi haastateltava (H2) mainitsi, kuinka tärkeää on, että lapsi itse on mukana valitsemassa kirjoja, koska vanhempi saattaa suosia mieluummin perinteisiä kirjoja, kun taas lapsi itse innostuisi enemmän esimerkiksi tietokirjoista.

Mä toivon että me ei kohdata niitä mitenkään erilailla ku muitakaa lapsia. Et mahdollisimman et ei tehdä numeroa siitä että mennään sen, et kysellään mistä sä oo kiinnostunut niiku muittenkin kanssa. Et mun mielestä ei pitäisi kohdata mitenkään erityisellä tavalla vaan ihan samallailla ku me kohdataan noi muutkin. (H9.)

Haastateltavista kaksi (H8; H9) mainitsi, kuinka lapselle ei koskaan tulisi sanoa, että hänen valitsemansa kirja on liian vaikea, tai että hän ei sitä pysty lukemaan. Pahimpia ovat hetket, jolloin oppilas on kiinnostunut jostain kirjasta, mutta opettaja erehtyy sanomaan, että kirja ei ole lapselle oikein sopiva ja kehottaa valitsemaan helpompaa luettavaa (H9.) Myös toinen haastateltava kertoi olevansa tarkka siitä, kuinka lapsi ei saisi koskaan kuulla opettajan suusta, kuinka oppilas ei koskaan lue mitään tai on huono lukija (H8).

Mä en yhtään pidä siitä et se sanotaan ääneen lapselle et sä et osaa et ei kannata yrittää. Koska jos lapsi on innostunut jostain, niin se kyl pystyy siihen. Se on ihan yllättävää et lapset jotka ei lue mitään, et se saattaa lukee jonkun kirjan, paksun kirjan, kun he on kiinnostunut siitä. (H8)

Kaikki haastateltavat arvioivat, että heidän kirjastonsa henkilökunnalla on pääsääntöisesti hyvät valmiudet kohdata lukemisessa tukea tarvitsevat lapsiasiakkaat. Haastateltavista kolme (H2; H3; H8) kertoi kokevansa kirjaston henkilökunnan olevan hyvin kiinnostunut ja innostunut lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistämisestä ja saaneensa myös koulutusta aiheeseen liittyen. Yksi haastateltavista (H5) koki, että esimerkiksi pitkän lukukoiratoiminnasta saadun kokemuksen myötä kirjaston henkilökunta on sisäistynyt hyvin lukemisesteiden moninaisuuden. Yksi haastateltavista (H9) koki kirjaston henkilökunnalla olevan erityisen hyvät valmiudet kohdata lukemisessa tukea tarvitsevat lapsiasiakkaat, koska aihetta on käsitelty ja tuotu esille jo usean vuoden ajan ja aiheeseen liittyviä koulutuksia on ollut vuosittain. Yksi haastateltavista (H4) koki, että kirjaston kaikilla työntekijöillä on kyllä halua kohdata lukemisessa tukea tarvitsevat lapsiasiakkaat, mutta tähän asti ammattitaidon kehittäminen aiheeseen liittyen on ollut hyvin omaehtoista, eikä siihen ole kannustettu kovin paljoa. Haastateltava kertoi kuitenkin, että asiaan on tulossa muutos ja aiheeseen liittyen tullaan järjestämään koulutusta ja näin lisäämään henkilökunnan valmiuksia entisestään. Kaksi haastateltavaa (H6; H7) arvioi, että kirjaston henkilökunnalla on hyvät valmiudet kohdata ylipäättään kaikki lapsiasiakkaat. Perus asiakaspalvelutaidoillakin pääsee pitkälle (H7) ja lastenosastolle yleensä hakeutuvat työntekijät, joilla on halua ja mielenkiintoa työskennellä lasten parissa (H6).

Haastateltavilta kysyttiin, millaiselle koulutukselle he näkisivät olevan tarvetta liittyen lukemisessa tukea tarvitseviin lapsiin. Haastateltavista viisi (H1; H3; H5; H6; H8) mainitsi kaipaavansa koulutusta, jossa käsiteltäisiin teoriassa lukemisen ja oppimisen vaikeuksia, niiden syitä ja sitä, millaista apua niihin kaivattaisiin.

Tietysti vois olla jotain sen tyyppistä että niinkun mimmosii ongelmii tai minkämoisii vaikeuksii voi olla ja mikä tavallaan, minkä tyyppistä apuu niihin voi kaivata. (H6.)

Että ehkä niinkun semmosta ihan yleistä, ehkä joku semmonen ihan tietoluento siitä että miten vaikka niinkun nää erilaiset lukemisen esteet ilmenee ja tän tyyppisiä niinkun että se tavallaan se tietopohja siitä aiheesta kasvais vielä niin semmonen ois kyllä kaikista paras. (H5.)

Itse siis henkilökohtaisesti lähtisin kiljuen, jos joku kertois oppimisvaikeuksista ja niitten syistä. Eli ihan siis konkreettisista siis lääketieteellisestä puolesta, siis semmosesta psykologisesta puolesta. (H8.)

Yksi haastateltavista (H8) koki, että olisi kiinnostavaa saada myös lisää koulutusta liittyen S2-lapsiin ja siihen, kuinka kulttuuri vaikuttaa siihen, kuinka lukemiseen suhtaudutaan. Yksi haastateltavista (H7) toivoi lisää koulutusta liittyen lukuinnon edistämiseen sanataiteen menetelmin. Lisäksi haastateltava kertoi, kuinka he ovat tulevaisuudessa saamassa koulutusta liittyen siihen, kuinka lapset saataisiin vapaa-ajallaan tulemaan kirjastoon. Haastateltava koki tällaiselle koulutukselle olevan tarvetta. (H7.) Kaksi haastateltavaa (H4; H9) mainitsi kaipaavansa lisää koulutusta aineistoon liittyen.

Niin mä toivoisin aineistokoulutusta. Sitä että tehtäs ihan vaikka käytäs tai joku tämmönen asiantuntija kertos mitä mahdollisuuksia meillä on, mimmosia kirjoja tarjota, mimmosia kannattaa, millon ottaa selkokirjojat, millon pärjätään helpopolukusilla. Se ois tosi hyödyllistä. (H4.)

No varmaan just sellainen yleinen missä esiteltäis, niinku tuotas uutta materiaalia mitä tulee, mikä vois soveltua. Että toki me skannaillaan tuolla hyllyä ja nähdään mitä tulee ja siinäkin osaa itte valkata mitä vois ottaa niinku mukaan esimerkiks vinkkausmateriaalia mut aina tulee tietysti jotain uutta et ei nyt ehkä kaikkea ite bongaa. (H9.)

6.4 Saavutettavuus

Haastateltavilta kysyttiin, kuinka heidän kirjastossaan on otettu lukemisessa tukea tarvitsevat lapset huomioon opasteissa. Haastateltavista kolme (H2; H3; H9) mainitsi kirjaston opasteissa olevan tällä hetkellä puutteita ja kokevansa, että lukemisesteiset voitaisiin niissä ottaa paremmin huomioon, esimerkiksi kuvia lisäämällä. Haastateltavista yksi (H5) kertoi parhaillaan päivittävänsä lastenosaston epäselviä opasteita. Haastateltava kertoi pyrkineensä huomioimaan saavutettavuuden opasteissa selkeän fontin, suuraakkosten ja riittävän suuren fonttikoon avulla. Hyllynpäätyopasteissa on hyödynnetty myös kuvia. (H5.) Myös toinen haastateltava (H1) kertoi, että opasteissa on käytetty myös kuvia. Muissa kirjastoissa ei ole ollut käytössä kuvallisia opasteita, vaan opasteet ovat tekstipainotteisia. Yksi haastateltava (H6) kertoi, kuinka saavutettavuus on huomioitu opasteissa selkeän fontin ja kontrastin avulla. Lisäksi kirjaston lainausautomaatti pitää ääntä, joka saattaa olla avuksi joillekin asiakkaille. Lainausautomaattiin oli toivottu vielä selkeämpää ääniopastusta, joka neuvoisi asiakasta automaatin käytössä, mutta tällaista ei ollut kirjastoon saatu.

Haastateltavista kolme (H3; H8; H9) mainitsi uudemmissa kirjastorakennuksissa arkkitehtuurin ja sisustussuunnittelun vaikuttavan siihen, millaisia opasteita kirjastossa on ja kuinka niitä

voidaan sijoitella. Kaksi haastateltavaa (H9; H8) kertoi panostavansa siihen, että asiakkaat voivat matalalla kynnyksellä tulla kysymään apua kirjaston henkilökunnalta opasteisiin turvautumisen sijaan.

Mut sit me yritetään korvata sillä et me pyöritään kyllä siinä koko ajan näkyvillä ja hyllytetään ja ollaan siellä ihmisten seassa, vaikka turvaväliä yritetään pitää tänä syksynä. Mut ei kauheesti meillä ei oo sellasia. Meidän opasteiden muutokset on niin kauheen rajallisia tällä hetkellä ku on toi sisustussuunnittelu tollanen tarkka vielä, sit ku se vapautuu joskus ehkä niin sit voi lisätä mutta ne on meillä kyl ongelma. (H9.)

Haastateltavilta kysyttiin, onko heidän kirjastossaan tarjolla lapsille suunnattua selkokielistä kirjastonkäytönopasta. Varsinaisia selkokielisiä kirjastonkäytönoppaita lapsille oli kolmessa kirjastossa (H5; H6; H8). Yksi haastateltava (H4) ei osannut sanoa, onko selkokielistä opasta ja yhteen kirjastoon sellainen oli juuri tekeillä (H1). Yksi haastateltava kertoi kokevansa erilaisten oppaitten olevan hyviä aikuisille ja opettajille, mutta ei usko niiden olevan kovin toimivia lapsille.

Noko en mä oikeen tiiä tonkaan, jos lapsi jo lähtökohtaisesti lukee huonosti niin mitä järkee sille on tuupata opas käteen, et eiks mieluummin kannata kertoa sille ja näyttää. Et ne lapset opastetaan sit kirjastossa et ne kierrätetään ja näytetään niille ne paikat. Kyllä meillä on niitä selko-oppaita, mutta eipä niitä kukaan koskaan kysy eikä niitä hirveesti anneta. Et jotenkin mä koen sen taas semmosena et hirveesti puuhastellaan ja tehdään kaikkea semmosta epäolennaista ja sitten se oikea työ, se menee niinku siitä se aika. (H8.)

Kaksi haastateltavista (H4; H7) kertoi ensimmäisen luokan oppilaille suunnatusta kirjastonkäytön videosta, joka haastatteluhetkellä oli tekeillä. Videolla kehoitetaan tulemaan kirjastoon vierailulle ja kerrotaan kirjaston käytöstä, kuten lainaamisesta ja palauttamisesta. Video lähetetään kaikille ensimmäisen luokan opettajille. Toive videosta oli tullut opettajilta. Haastateltavan mukaan koululuokan ensimmäinen kirjastokäynti tapahtuu vasta kolmannella luokalla vinkkauksen muodossa, joten luokalla on usein lapsia, joille kirjaston käyttö on täysin vierasta ennen tätä vierailua, jos opettaja ei ole tuonut luokkaa vierailulle aikaisemmin. (H4.)

Haastateltavilta kysyttiin, onko kirjaston verkkosivuilla tietoa lasten palveluista selkokielellä. Yksi haastateltava (H9) kertoi, kuinka kirjaston verkkosivulla on lastenpalveluista kerrottu selkokielellä yhden osion verran ja lisäksi kirjaston verkkosivujen lasten sivustolta löytyvät selkokielellä kirjoitetut käyttösaannöt. Kolme haastateltavaa (H3; H4; H6) kertoi, kuinka kirjaston verkkosivuilla on pyritty tekemään muutoin hyvin selkeät, mutta niissä ei kuitenkaan

ole kerrottu lastenpalveluista selkokielellä. Kaksi haastateltavaa (H8, H9) kertoi kirjaston verkkosivujen olevan saavutettavuusdirektiivin mukaan saavutettavat ja yhdessä kirjastossa (H7) verkkosivuja juuri uudistettiin. Kaksi haastateltavaa (H1; H5) kertoi, että kirjaston verkkosivuilla ei ole selkokielellä tietoa lasten palveluista. Haastateltavista kaksi (H7; H8) koki kirjaston verkkosivujen olevan suunnattu enemmän vanhemmille ja opettajille, kuin lapsille.

6.5 Aineisto ja aineiston sijoittelu

Haastateltavilta kysyttiin, millaista aineistoa heidän kirjastossaan tarjotaan lukemisessa tukea tarvitseville lapsille. Kaikki haastateltavat mainitsivat selkokirjat ja äänikirjat. Lisäksi mainittiin helppolukuiset kirjat (H1; H2; H3; H4; H5; H7; H8) sekä Celian aineistot (H2; H3; H4; H5; H6; H7; H8).

Haastateltavien mukaan on hyvin vaihtelevaa, millainen aineisto toimii lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistämässä. Tärkeintä on, että lapsi kokee teoksen aiheeltaan kiinnostavaksi ja houkuttelevaksi (H5; H8; H9). Yksi haastateltavista (H7) kertoi, kuinka usein kirjaan tarttumisen kynnystä madaltaa lapselle jo valmiiksi tuttu aihepiiri, kuten sarjakuvista ja peleistä tutut Marvel ja Minecraft. Neljä haastateltavaa (H1; H4; H6; H9) mainitsi kokevansa toimivaksi äänikirjat tai kirjat, joiden mukana äänikirja tulee Cd-levyllä. Moni lapsi haluaa kuunnella samalla äänikirjaa, kun lukee painettua tekstiä kirjasta (H1; H6). Yksi haastateltavista (H4) kertoi painottavansa myös lasten vanhemmille, kuinka äänikirja on usein hyvä vaihtoehto perinteiselle painetulle kirjalle, eikä aina tarvitse ajatella, että vain silmien kautta lukeminen on ainoa tapa lukea.

Yksi haastateltava (H9) kertoi, kuinka lasta kiinnostavasta aiheesta kertova tietokirja toimii usein hyvin. Tietokirjaa ei tarvitse lukea kokonaan ymmärtääkseen, mistä kirjassa on kyse, vaan lapsi pystyy oman mielenkiintonsa mukaan valitsemaan kohdat, jotka hän haluaa lukea. Tietokirja mahdollistaa myös sen, että lapsi pystyy valitsemaan saman kirjan, kuin ehkä paremmin lukeva kaverinsa, ja osallistumaan kirjaan liittyvään keskusteluun. (H9.)

Yksi haastateltava mainitsi toiminnallisuuden aineistossa lisäävän kiinnostusta lukemista kohtaan. Haastateltava kertoi kirjasta, joka on tarkoitettu lapsen ja vanhemman yhdessä luettavaksi. Joka toisella sivulla tekstiä on yhden lauseen verran ja joka toisella sivulla useamman lauseen verran. Alkuun lapsi lukee sivun, jossa on yksi lause ja vanhempi toisen sivun, jossa on enemmän tekstiä. Myöhemmin roolit voidaan vaihtaa toisin päin ja lapsi voi

lukea sivut, joissa on enemmän tekstiä. (H4.) Yksi haastateltavista (H8) kertoi huomanneensa, kuinka usein lapset, joille lukeminen on vaikeaa kiinnostuvat mangasta.

Mut kyl kannattaa sitäkin [mangaa] ehdottaa tai kokeilla tarjota niille lapsille, sit ku siinä on semmonen tietyllä tavalla spesifi vivahde kuitenkin siinä mangassa verrattuna siihen tavalliseen sarjakuvaan nii se tarjoo semmosen tietynlaisen oikeuden olla erityinen ja erilainen, silleen positiivisella tavalla. Et ehkä siinä on se mikä houkuttaa jollakin tavalla et se on sitä positiivista erilaisuutta. Et sit se voi tavallaan sen erilaisuutensa asettaa oman itsensä ulkopuolelle kun rupee näyttämään manganörtiltä, nii sit on niinku siks friikki eikä siks että lukee huonosti. (H8.)

Haastateltavilta kysyttiin, millaiselle aineistolle he näkisivät olevan tarvetta lukemisessa tukea tarvitsevien lasten osalta. Haastatteluissa tuli esille, kuinka lapsille suunnattuja selkokirjoja ilmestyy melko vähän ja niitä kaivattaisiin enemmän. Erityisesti kaivattiin selkokirjoja, joiden ulkoasu ja kuvitus houkuttelisi lapsia (H2; H3; H5; H6; H7; H8; H9). Haastateltavista kolme (H5; H8; H9) mainitsi, kuinka selkokirjan ulkoasu usein poikkeaa liiaksi muusta kirjallisuudesta. Selkokirjat ovat usein pehmeäkantisia ja pienikokoisia ja selkoversion kansi on erilainen, kuin alkuperäisessä teoksessa. Yksi haastateltava (H9) ehdotti, että selkokirjoihin voitaisiin esimerkiksi lisätä kuvia enemmän, jotta sivumäärän saisi suuremmaksi, eikä se olisi niin ohuen oloinen. Haastateltavat kokivat kiinnostavalla kansikuvalla olevan suuri merkitys, kun lasta tai nuorta innostetaan lukemaan.

No mä ainakin just aatteleisin kyllä tohon että niitä semmosia houkuttelevan näkösiä selkokirjoja esimerkiksi. Nyt on tullu kivoja, kuten vaikka Baskervillen koirasta on tullu semmonen selkomukautus, jossa on hyvän näkönen kansi ja muuta niin tota enemmän ehkä vielä sit sellasia nykykirjallisuutta ja muuta tämmöstä selkokirjoina. (H3.)

No just ehkä se, että ne selkoaineistot vois olla houkuttelevamman näkösiä että jotenkin niihin vois panostaa että kuitenkin kun kyse on siitä lukemaan innostamisesta niin onhan siinä nyt eroa kun että viet semmosen jossa näyttää just joltain omakustanteelta tai et teimpä ite tähän wordilla kannet niin versus se että jollakin on ihan oikee suunnittelija joka on tehny sen kansikuvan ja näin niin kyllähän se vaikuttaa tosi paljon. Ja sit ehkä se myös luo sitä mielikuvaa niinku jotenki mä en tiä et kokeeko sitten jotekin selkoaineiston käyttäjät sen niinku se näyttää se selkoaineisto niin sanotusti halvemmalta niin sehän luo helposti sitä mielikuvaa et tää on vähän tällasta sekunda meille, jotka ei muuten osaa tai näin. (H5.)

Joo siis selkokirjojahan on tosi vähän. Musta ne on niin ihania ku vaikka siitä Masi Tulpasta ekasta osasta tuli se selkokielenversio, mutta onhan se kuvitus ihan eri planeetalta ku siinä alkuperäisessä. (H7.)

Ne pitäis lailla kieltää [selkokirjojen kannet], miksei niihin voida laitata niitä samoja kansia, miksei voida laittaa kovia kansia, koska se pehmeä kansisuus on jo et tää on tämmöstä B-luokan kirjallisuutta. (H8.)

Haastatteluissa tuli esille, kuinka kysyntää on teoksille, jotka nimenomaan on kirjoitettu selkokirjoiksi, eikä muokattu jo olemassa olevista kirjoista (H5; H8; H9).

No sekin on mielenkiintoinen uusi ilmiö mun mielestä, että on alkanu tulla näitä jotka on kirjoitettu selkokirjoiksi alun perin et ne ei oookaa enää pelkästään niitä jotka on jostain muusta muokattu selkotehteksiksi että se on kyllä ihan virkistävää ja kertoo ehkä siitä että ollaan nyt havahtumassa tähän asiaan enemmän ja oivaltamassa se että sitä tilausta on tämmösille aineistoille kuitenkin. (H5.)

Selkostaki hyvii on usein ne mitkä vartavasten on kirjoitettu selkoks et ne on niinku tavallaan jotenkin et, osasta tavallaan kun niitä mukaillaan selkoks niin niistä tavallaan katoaa se kaikki idea mikä siinä alkuperäisessä kirjassa on ollut (H8).

Selkokirjoissa on se juttu et yleensä, varsinkin jos se on ollut ensin joku niinku just Heinähattu ja Vilttitossu et siin on niin sanotusti se oikea, alkuperäinen kirja ja sit se on muokattu siihen selko, niin valitettavasti siitä jotain häviää, kun se muokataan siihen selkokielelle (H9).

Selkoaineistoa kaivattiin myös monipuolisemmin erilaisista aiheista (H1). Kaksi haastateltavaa (H6; H2) mainitsi, kuinka tarvetta olisi isommille lapsille suunnatuille helppolukuisille- ja selkokirjoille. Usein ulkonäöltään houkuttelevat kirjat, joissa on vähän tekstiä ja paljon kuvia on suunnattu pienemmille lapsille, vaikka kysyntää olisi myös isommille lapsille sopivalle sisällölle (H6). Esimerkiksi 5–6-luokkalaisille sopivaa selkokirjallisuutta kaivattaisiin enemmän (H2).

Mun mielestä pitäis olla ihan laidasta laitaan. Ku esim tällä hetkellä kauhukirjallisuus on todella in mut mä en tiedä, jos se on sellasta et löytyykö kovinkaan monta selkokielistä taas missä kauhu on se tema tai aihe. Nii just eli pitäis olla vähän eriä, et ehkä vähän romantiikkaa tai tällasta ja sit ystävyydestä ja kauhusta ja fantasiaa ja kaikesta. Et oikeastaan kaikista eri aiheista pitäis olla, koska hekin halua lukee sillälaila samantapasta kirjallisuutta ku vaikka ne oliski selkokielellä kirjoitettuja. (H1.)

Yksi haastateltavista (H6) mainitsi, kuinka tarjolla ei ole kovin paljon kirjoja, joiden mukana tulee äänite, jolloin kirjaa pystyy samaan aikaan lukemaan ja kuuntelemaan. Tällaista aineistoa haastateltava toivoi lisää.

Haastateltavilta kysyttiin, kuinka hyvin kirjaston henkilökunta tuntee erityisaineiston ja osaako henkilökunta tarvittaessa suositella aineistoa lukemisessa tukea tarvitsevalle lapselle. Haastateltavista kuusi (H1; H2; H3; H7; H8; H9) arvioi, että lastenosastolla työskentelevä henkilökunta tuntee aineiston hyvin ja osaa tarvittaessa myös suositella aineistoa. Yksi haastateltava (H4) mainitsi, että lastenosastolla työskentelevät tuntevat aineiston melko hyvin, mutta koki, että aineistokoulutukselle olisi kuitenkin tarvetta, koska kukaan ei voi tuntea kaikkea aineistoa. Kaksi haastateltavaa (H4; H7) mainitsi erilaisten kirjasuosituslistojen tai lukudiplomin kirjalistojen olevan avuksi työntekijälle, joka ei normaalisti työskentele lastenosastolla. Yksi haastateltava (H6) arvioi, että erityisaineisto tunnetaan yhtä hyvin kuin kaikki muukin kirjastoaineisto. Haastateltavan (H6) mukaan työntekijöiden aineistontuntemuksessa voi olla eroja riippuen myös työntekijän omista mielenkiinnon kohteista. Yksi haastateltava (H5) arvioi, että kaikki kirjaston työntekijät tuntevat aineiston melko hyvin osaavat tarvittaessa suositella myös erityisaineistoa. Haastateltava kertoi, kuinka pienessä kirjastossa työnkuva ei ole samalla tavoin eriytynyt, kuin isommassa kirjastossa saattaa olla, jolloin pienen kirjaston kaikki työntekijät tuntevat aineiston.

Haastateltavilta kysyttiin, onko erityisaineisto koottu omaan hyllykköön ja kuinka se on kirjastoon sijoitettu. Yhdessä kirjastossa oli käytössä Omppuhylly, johon on koottu helppolukuisia kirjoja, selkokirjoja, koskettelukirjoja, viittomakielisiä kirjoja, tukitulkkauskirjoja sekä kirjoja, joiden mukana tulee Cd-levy. Omppuhylly on sijoitettu lastenosastolla näkyvälle paikalle ja siitä on pyritty tekemään helpommin havaittava Omppuhylly-tarrojen avulla. Aineistoa Omppuhyllyssä on sekä suomeksi että ruotsiksi. (H1.) Yksi haastateltava (H4) kertoi kirjastossa aiemmin olleen Omppuhyllyn, joka myöhemmin poistettiin. Haastateltava koki, että Omppuhyllyä ei oikein löydetty, eikä sitä toisaalta myöskään juurikaan markkinoitu. Haastateltavan mukaan Omppuhyllystä voisi olla iso apu, kunhan se lanseerattaisiin hyvin. Haastateltava koki, että tällä hetkellä asiakas varmaankin löytää selkoaineiston helposti, mutta kaikki muu erityisaineisto on vaikeammin löydettävissä. Myös toisessa kirjastossa (H6) Omppuhyllyä oli kokeiltu yhden kesän ajan kirjanäyttelyn tapaan. Haastateltava ei osannut sanoa, miksi kokeilua ei jatkettu enää kesän jälkeen. Haastateltava kertoi selkokirjojen olevan tällä hetkellä koottuna omaan hyllyynsä, niin että ne ovat nähtävillä heti osastolle saavuttaessa.

Yhdessä kirjastossa tavutetut-, helppolukuiset- ja selkokirjat oli koottu yhteen helposti löydettävään hyllykokonaisuuteen. Haastateltava toivoi kuitenkin, että lasten ja nuorten aineisto pystyttäisiin erottelemaan toisistaan paremmin, koska tällä hetkellä ne ovat samassa hyllyssä. (H5.)

Yhdessä kirjastossa (H8) kaikki selkoaineisto on koottu yhteen niin sanottuun selkotolppaan. Selkotolpassa ovat kaikki lasten, nuorten ja aikuisten selkokirjat, jotka on värikoodattu, niin että eri ikäluokille suunnattu aineisto erottuu toisistaan. Selkotolppa oli sijoitettu kirjaston aikuisten osastolle. Haastateltava kertoi, kuinka kirjaston henkilökunta on keskustellut siitä, mihin lasten ja nuorten selkokirjat voitaisiin tulevaisuudessa sijoittaa, jotta ne menisivät lainaan paremmin ja mahdollisesti vähemmän huomiota herättävästi. Tällä hetkellä selkoainestoa haluava lapsi täytyisi erikseen viedä aikuisten osastolle selkokirjojen luokse. Haastateltava kuitenkin pohti, että lapsi hyvin harvoin itse tulee kysymään selkokirjoja, vaan useimmiten vanhempi on se, joka etsii selkokirjaa lapselleen. Haastateltava mainitsi, kuinka selkokirjojen sijoittelu on hankalaa, koska niiden kohderyhmä on usein vaikeasti määriteltävissä ja on vaikeaa arvioida minkä tasoiselle lukijalle kirja on sopiva. Toisessa kirjastossa kaikki lasten, nuorten ja aikuisten selkokirjat oli sijoitettu lastenosastolle. Haastateltava kertoi, että selkokirjallisuus on yhdessä hyllyssä, koska sitä on julkaistu niin vähän. Lisäksi myös aikuinen saattaa kelpuuttaa nuorille tai lapsille suunnatun selkokirjan. (H7.) Muissa kirjastoissa (H2; H3; H4; H9) lasten selkokirjat löytyivät lastenosaston hyllystä yhteen koottuna. Kolme haastateltavaa (H2; H3; H4,) kertoi selkoaineiston olevan sijoitettuna lastenosastolla näkyvälle paikalle. Yksi haastateltava (H9) pohti, että kirjaston lastenosastolta voi ylipäättään olla vaikeaa löytää aineistoa, joten selkoaineisto on yhtä helppoa tai vaikeaa löytää, kuin muukin aineisto.

Yksi haastateltava (H9) pohti, onko erityisaineistoa tarpeellista koota omaan hyllyynsä, vai nostaako tällainen menettely lukemisessa tukea tarvitsevan lapsen niin sanotusti valokeilaan. Haastateltava koki, että asiakkaat myös käyttävät selkohyllyä hyvin vähän. Haastateltava kertoi, kuinka kirjastossa nuortenosastolla selkoversio on laitettu hyllyssä tavallisen kirjan viereen, jolloin selkoversion voi halutessaan valita huomaamattomasti.

Sehän siinä on, kun sehän on vielä erikseenkin vielä siellä kaikki selkomateriaali esimerkiksi, nii seki on mun mielestä et vaikka toiset tekee näkee hyvänä et on semmonen Omppuhylly missä on niinku erityisaineistoa et se ois, mut mä näen taas sen silleen et noni tämä on tämä sinun hylly, muut saa valita tästä mutta sinä saat valita vaan tästä. Et mun mielestä sekin on vähän et onks se hyvä vai huono juttu et ne on siellä erikseen. (H9.)

7 YHTEENVETO JA POHDINTA

Haastattelujen perusteella kaikissa opinnäytetyöhön osallistuneissa kirjastoissa lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemista edistettiin tarjoamalla kirjavinkkausta ja lukukoirapalvelua. Lisäksi osa haastateltavista oli ollut mukana erilaisissa hankkeissa, joiden tavoitteena oli lukemisessa tukea tarvitsevien tai erityisintuen oppilaiden lukemisen edistäminen. Erityisesti kirjavinkkausta pidettiin toimivana menetelmänä sen tasapuolisuuden ja joustavuuden vuoksi. Kirjavinkkauksissa lukemisessa tukea tarvitsevat lapset huomioitiin pääasiassa vinkkaamalla lapsen lukutasoon sopivaa aineistoa ja ottamalla vinkkauksiin aina mukaan myös helpompia tai ohuempia kirjoja. Kaikki haastateltavat kertoivat vinkkaavansa myös selkoaineistoa, vaikka kaikki haastateltavat eivät sitä ensisijaisesti aina vinkattavaksi valitsisikaan. Vinkatessa koululuokalle on olennaista tiedustella opettajalta ennakkoon luokan lukutasosta ja mahdollisista erityistarpeista. Kun vinkkarilla on mahdollisimman tarkkaa tietoa oppilaiden lukemisesta, pystyy hän räätälöimään vinkkauksen niin, että mahdollisimman moni oppilas hyötyy vinkkauksesta. Kahdessa kirjastossa erityisryhmien vinkkaukseen oli alettu kiinnittämään entistä enemmän huomiota. Molemmat haastateltavat kertoivat, kuinka tarkoituksena on alkaa kokoamaan vinkkauslistoja tai kirjapaketteja, joihin olisi koottu heikommin lukeville lapsille hyvin sopivaa aineistoa. Tällainen vinkkilista voisi olla hyödyllinen kirjastoissa myös vinkkausten ulkopuolella ja olla avuksi työntekijöille, jotka eivät erityisaineistoa tunne tai jotka kaipaisivat uusia ideoita siihen, millaista luettavaa suositella lukemisessa tukea tarvitseville lapsille.

Haastateltavat kertoivat erilaisista lapsille järjestetyistä kirjastoklubeista, -kerhoista ja työpajoista, mutta vain yhdessä kirjastossa kokoontui kerho, joka oli kohdennettu nimenomaan heikommin lukeville lapsille. Kirjaston palvelujen tahdotaan usein olevan tasapuolisesti avoimia kaikille asiakkaille, mutta voitaisiinko yhdenvertaisuuden edistämisen nimissä toteuttaa niin sanottua positiivista erityiskohtelua ja huomioida palvelutarjonnassa paremmin erityisesti tukea tarvitsevat lapset. Positiivisessa erityiskohtelussa on kyse siitä, kun parannetaan tiettyyn ryhmään kuuluvien henkilöiden asemaa ja olosuhteita tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi tarpeellisilla erityistoimenpiteillä (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, [viitattu 20.11.2020].)

Keskeisimmäksi kirjaston ja koulun väliseksi yhteistyöksi kohderyhmän osalta mainittiin vinkkausyhteistyö sekä lukudiplomit. Kirjaston ja koulujen välinen yhteistyö koettiin pitkälti toimivaksi ja säännölliseksi, vaikka luokkakohtaisia eroja todettiinkin olevan jossain määrin.

Olisi kuitenkin tärkeää, että tällaisia luokkakohtaisia eroja ei pääsisi syntymään, koska kaikilla oppilailla tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet innostua lukemisesta, riippumatta siitä kuinka aktiivinen opettaja on. Yhteistyöstä saadaan toimivampaa, kun kirjaston työntekijät tulevat tutuiksi opettajien kanssa. Kirjaston palveluita tulisi markkinoida kouluille aktiivisesti ja säännöllisesti. Myös opettajan tapaamista kasvokkain pidettiin toimivana menetelmänä toimivan yhteistyön kannalta. Haastatteluissa tuli myös esille, kuinka opettajan pyynnöstä kirjasto voi tarjota erilaisia palveluita myös niin sanottujen peruspalvelujen lisäksi. Kirjastoammattilaiset ovat usein hyvin joustavia ja palveluita pystytään räätälöimään hyvin laajasti erilaisiin tarpeisiin sopiviksi.

Lukudiplomeissa heikommin lukevat on otettu huomioon pääsääntöisesti helpotettujen kirjalistojen avulla. S2-lukudiplomit ovat usein tarkoitettu niille lapsille, joiden ensimmäinen kieli on jokin muu kuin suomen- tai ruotsinkieli. Haastatteluissa tuli kuitenkin esille, että kuinka S2-diplomi on toimiva myös sellaisille oppilaille, jotka jostain muusta syystä tarvitsevat helpotusta lukudiplomiin. Usein myös lukudiplomit, joissa ei ole erikseen helpotettua kirjalistaa ovat sovellettavissa niin, että ne sopivat kaikille oppilaille ja usein myös äänikirjat voidaan huomioida suorituksena. Yhdessä kirjastossa lukudiplomin kirjastoja ei ollut koottu lainkaan perinteiseen tapaan luokka-asteen mukaan vaan kirjat olivat koottu aihealueittain ja jokaisessa aihealueessa oli kirjoja eri lukutasoisille lukijoille. Tällainen käytäntö tekee lukudiplomista hyvin sopivan eritasoisille lukijoille.

Koulu koettiin parhaaksi keinoksi tavoittaa lukemisessa tukea tarvitsevat lapset. Lukemisessa tukea tarvitsevat lapset eivät välttämättä vietä vapaa-aikaansa kirjastolla, mutta koulun kautta heidät pystytään usein tavoittamaan. Haastateltavat kokivat, että opettajalla on paras käsitys luokan lukutasosta ja mahdollisista lukemisen vaikeuksista. Haastattelujen perusteella lukemisessa tukea tarvitsevien lasten tavoittaminen koettiin kuitenkin suurimmaksi haasteeksi palveluja suunnitellessa ja toteuttaessa. Haasteiksi mainittiin myös resurssit, vajavainen tietämys kohderyhmästä, sekä vanhemman vastahankainen asenne lukemista tai kirjaston käyttöä kohtaan.

Haastateltavat arvioivat, että heidän kirjastojensa työntekijöillä on hyvät valmiudet kohdata lukemisessa tukea tarvitsevat lapsiasiakkaat. Lukemisessa tukea tarvitseva lapsi kohdataan kirjastossa samoin, kuin muutkin lapset. Kohtaamisissa tärkeintä on, että lukemisvaikeutta ei korosteta, eikä siitä tehdä numeroa. Lapselle ei koskaan tulisi sanoa, että jokin kirja on liian haastava tai että hän ei sitä pysty lukemaan. Haastatteluissa tuli esille, kuinka kirjaston

työntekijät kaipaisivat koulutusta, joka käsittelisi lukemisen ja oppimisen vaikeuksia ja niiden syitä. Koulutuksen avulla kirjaston henkilökunnan tietämys erilaisista lukemisen vaikeuksista kasvaisi ja lukemisessa tukea tarvitsevat lapsiasiakkaat voitaisiin huomioida entistä paremmin kirjastoissa.

Kirjastojen opasteissa, esitteissä ja verkkosivuilla saavutettavuus oli lukemisessa tukea tarvitsevien lasten näkökulmasta otettu huomioon vaihtelevasti. Muutamassa kirjastossa käytössä oli myös kuvallisia opasteita, mutta pääsääntöisesti opasteet olivat tekstipainotteisia tai osin puutteellisia haastateltavien näkökulmasta. Opasteissa saavutettavuutta pyrittiin huomioimaan riittävän suuren ja selkeän fontin, suuraakkosten ja kontrastin avulla. Selkokielisiä kirjastonkäytönoppaita lapsille oli tarjolla muutamassa kirjastossa ja kahdessa kirjastossa tekeillä oli kirjastonkäytönvideo. Yhden kirjaston verkkosivuilla lasten palveluista oli tietoa selkokielellä. Kirjastojen verkkosivuja pidettiin yleisesti ottaen selkeinä ja osa haastateltavista kertoi verkkosivujen olevan saavutettavuusdirektiivin mukainen. Ennen 23.9.2018 julkaistujen verkkosivustojen pitää olla saavutettavuusdirektiivin saavutettavuusvaatimusten mukaisia alkaen 23.9.2020. mennessä [Valtiovarainministeriö, [viitattu 24.11.2020]]. Osa haastatteluista toteutettiin ennen 23.9.2020. ja osa sen jälkeen. Tämä seikka voi näkyä haastateltavien vastauksissa liittyen kirjaston verkkosivujen saavutettavuuteen. Haastateltavilta kysyttiin nimenomaan siitä, onko kirjaston verkkosivuilla tietoa lasten palveluista selkokielellä, mutta osa haastateltavista kertoi myös yleisesti kirjaston verkkosivujen saavutettavuudesta. Tämä seikka olisi voitu ottaa paremmin huomioon haastattelukysymyksiä suunnitellessa.

Haastattelujen perusteella oli hyvin vaihtelevaa ja lapsikohtaista, millainen aineisto toimii lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistämisessä. Oleellisinta on, että lukija ja sopiva kirja kohtaavat (H7). Kiinnostava tai lapselle ennalta tuttu aihe ovat avainasemassa, kun lasta houkutellaan tarttumaan kirjaan. Haastateltavat mainitsivat lukemisessa tukea tarvitsevien lasten kiinnostuvan usein tietokirjoista tai sarjakuvista, kuten mangasta. Äänikirjoja pidettiin hyvänä vaihtoehtona perinteiselle painetulle kirjalle.

Hyvä selkokirja ei ole silmiinpistävä tai erityisryhmää korostava (Heikkilä-Halttunen 2020, 27). Tästä huolimatta osa haastateltavista koki selkokirjojen eroavan liikaa muusta kirjallisuudesta varsinkin ulkoasunsa osalta. Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että selkokirjoissa on vielä kehittämisen kohteita. Kiinnostavalla kansikuvalla on usein suuri merkitys lapsen lukuinnon kannalta, eikä selkokirjaa välttämättä koeta kiinnostavaksi sen yksinkertaisen

ulkoasun vuoksi. Selkokirjoja kaivattiin myös enemmän ja laajemmin erilaisista aiheista. Haastatteluissa tuli myös esille, kuinka erityisesti vanhemmille lapsille kaivattaisiin lisää selkokirjoja.

Pääsääntöisesti haastateltavat kokivat kirjaston lastenosaston henkilökunnan tuntevan erityisaineiston hyvin ja osaavan tarvittaessa myös suositella erityisaineistoa. Usein varsinkin isommissa kirjastoissa lasten ja nuorten osaston työntekijät työskentelevät pääsääntöisesti vain omalla osastollaan, jolloin aineiston tuntemus lastenaineistoista on hyvä. Kuitenkaan ei voida olettaa, että kukaan työntekijä tuntisi läpikotaisesti kaikkea kirjastoaineistoa. Kaksi haastateltavista toivoi erityisaineistoon liittyvää koulutusta.

Yhdessä kirjastossa kaikki lasten erityisaineisto oli koottu yhteen hyllyyn, josta käytettiin nimitystä Omppuhylly. Kahdessa kirjastossa kaikki lapsille nuorille ja aikuisille suunnattu selkoaineisto oli koottu samaan hyllyyn. Tällöin selkoaineiston sijoittelu koettiin haasteelliseksi, koska usein selkokirjan kohderyhmä on melko määrittelemätön ja se voi sopia monen ikäiselle lukijalle. Muissa kirjastoissa lasten selkoaineisto oli sijoitettu lastenosastolle joko omaan selkokirjakokonaisuuteensa tai helppolukuisten kirjojen läheisyyteen. Yksi haastateltavista pohti kuinka selkoaineisto omassa hyllyssään ei tavoita asiakkaita kovin hyvin ja saattaa pahimmassa tapauksessa myös nostaa lukemisessa tukea tarvitsevan lapsen negatiivisella tavalla valokeilaan. Kirjastoissa voitaisiin ehkä useammin sijoittaa kirjan selkoversio niin sanotun tavallisen kirjan viereen hyllyyn, jolloin sen voisi valita huomaamattomasti niin halutessaan. Osa haastateltavista koki kuitenkin Omppuhyllyn helpottavan aineiston löytymistä. Omppuhyllyn tai vastaavan toimivuutta on mahdollista testata kirjastossa pienimuotoisemmin esimerkiksi kirjanäyttelyn muodossa.

Tutkimustuloksiin vaikutti tutkimuksen tavoite haastatella nimenomaan kirjastonammattilaisia, joiden kirjastoissa on käytössä joitain menetelmiä lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistämiseen ja näin ollen myös omaavat kokemusta tästä toiminnasta. Tutkimustulokset voisivat olla erilaiset, mikäli haastateltavaksi olisi valittu kirjastoammattilaisia täysin satunnaisista kirjastoista. Tutkimustulokset ovat suuntaa antavia, eikä niitä voida yleistää myöskään haastateltavien määrän vuoksi. Ensimmäiset tiedustelut haastateltavaksi tavoiteltaviin kirjastoihin lähetettiin maaliskuussa 2020, jolloin voimassa oli koronaviruspandemiaan liittyviä rajoituksia ja esimerkiksi kirjastot olivat suljettuina ja osassa kirjastoja oli myös lomautettu työntekijöitä. Tämä saattoi olla syynä siihen, että kaikki kirjastot eivät vastanneet tiedusteluun haastattelusta. Koronapandemian voidaan nähdä vaikuttaneen

kuitenkin positiivisesti siihen, kuinka tottuneita kirjaston työntekijät olivat verkkokokousjärjestelmien käytössä. Haastateltavat vastasivat usein kerralla useampaan kysymykseen ja samoista aiheista saatettiin puhua haastattelun useissa eri vaiheissa, jolloin litteroidun aineiston jaotteluun teemoihin oli välillä haastavaa ja aikaa vievää.

Kun opinnäytetyötä alettiin ideoimaan, oli yhtenä vaihtoehtona tehdä valtakunnallinen kyselytutkimus lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistämistä yleisissä kirjastoissa. Tällaisella tutkimuksella voitaisiin saada määrällistä tietoa siitä, kuinka yleisesti lukemista tukevat menetelmät ja palvelut ovat valtakunnallisesti kirjastoissa käytössä ja silloin tietoa saataisiin mahdollisesti myös niistä kirjastoista, joissa lukemisen edistämiseksi ei ole käytössä erilaisia menetelmiä tai palveluita.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuinka Suomen yleisissä kirjastoissa edistetään lukemisessa tukea tarvitsevien alakouluikäisten lasten lukemista. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia palveluita ja aineistoa kohderyhmälle tarjotaan ja kuinka lukemisessa tukea tarvitseva lapsiasiakas tulisi kirjastossa kohdata. Tavoitteena oli saada tietoa siitä, millaiset palvelut, menetelmät ja aineistot on koettu toimiviksi kohderyhmän lukemisen edistämässä kirjastoammattilaisten näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, millaista yhteistyötä kohderyhmän osalta toteutetaan ja kuinka saavutettavuus toteutuu kirjastossa kohderyhmän osalta. Näihin tavoitteisiin päästiin ja tutkimustuloksena saatiin tietoa siitä, kuinka Suomen yleisissä kirjastoissa edistetään lukemisessa tukea tarvitsevien alakouluikäisten lasten lukemista. Tältä osin opinnäytetyötä voidaan pitää siis onnistuneena. Tutkimustuloksista hyötyvät toivottavasti kaikki Suomen yleiset kirjastot. Haastatteluissa esille tuli erilaisia toimivia menetelmiä ja käytäntöjä, joita voitaisiin soveltaa varmasti monissa kirjastoissa. Usea haastateltava koki opinnäytetyön aiheen mielenkiintoiseksi ja koki lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemisen edistämisen hyvin tärkeäksi asiaksi.

8 LÄHTEET

Ahvenainen, O. & Holopainen, E. 2014. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet: Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita. Uud. p. Jyväskylä: Special Data.

Airaksinen, E. 29.9.2020. suunnittelija/selkokirjatyöryhmän sihteeri. Selkokeskus. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Sonja Tarvainen.

Brock, R. 2017. Listen up! How audiobooks support literacy. Teoksessa J. Court (ed.) Reading by right: Successful strategies to ensure every child can read to succeed. London: Facet Publishing, 169–187.

Eepos. Ei päiväystä. Eeli kirjastossa. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 25.11.2020]. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/procal/Eeli-esite%20suomeksi.pdf>

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2015. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. uud. ja täyd. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–44.

H1. Kirjastoammattilainen. Haastattelu. 4.6.2020.

H2. Kirjastoammattilainen. Haastattelu. 11.6.2020.

H3. Kirjastoammattilainen. Haastattelu. 11.6.2020.

H4. Kirjastoammattilainen. Haastattelu. 25.6.2020.

H5. Kirjastoammattilainen. Haastattelu. 4.8.2020.

H6. Kirjastoammattilainen. Haastattelu. 3.8.2020.

H7. Kirjastoammattilainen. Haastattelu. 20.8.2020.

H8. Kirjastoammattilainen. Haastattelu. 30.9.2020.

H9. Kirjastoammattilainen haastattelu. 8.10.2020.

Heikkilä, M. & Tuisku, S. 2017. Reading Club: a case study from Finland. Teoksessa J. Court (ed.) Reading by right: Successful strategies to ensure every child can read to succeed. London: Facet Publishing, 51–65.

Heikkilä-Halttunen, P. 2015. Lue lapselle!: Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Jyväskylä: Atena.

- Heikkilä-Haltunen, P. 2020. Selkokieli haastaa aina tekijänsä. *Onnimanni* (3), 22–27.
- Holstein, I. 2016. Opas koskettelukirjan tekijöille. [Verkkojulkaisu]. Celia. [Viitattu 28.9.2020]. Saatavana: <https://www.celia.fi/wp-content/uploads/2016/06/koskettelukirja-teko-opas062016.pdf>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2015. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. & Sinivuori, E. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. 22. painos. Helsinki: Tammi.
- Jyväskylän yliopisto. 6.6.2018. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus PIRLS. [Verkkosivu]. [Viitattu 15.9.2020]. Saatavana: <https://ktl.jyu.fi/pipls-timss/pirls>
- Kairaluoma, L. & Takala, M. 2019. Johdanto lukivaikeuteen. Teoksessa: M. Takala, L. Kairaluoma, T. Aro & L. Holopainen (toim.) Lukivaikeudesta lukitukseen. Helsinki: Gaudeamus, 11–24.
- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kantanen, S. 2018. Apila-leiri: lukusujuvuuden harjoitusta Seinäjoella. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti 28 (2), 52–60.
- Karjalainen, M. 2003. Helppolukuiset sarjat. Teoksessa: L. Huhtala, K. Grönn, I. Loivamaa & M. Laukka (toim.) Pieni suuri maailma: Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Helsinki: Tammi, 273–275.
- Karppinen, S. 2013. Koira lapsiperheessä. Helsinki: Art House.
- Kirjastot.fi. 10.1.2018. Eepos-kirjastoille valmistui selkokieline lastenesite. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.10.2020.] Saatavana: https://www.kirjastot.fi/uutiset/ajankohtaista/eepos-kirjastoille-valmistui-selkokieline-lastenesite?language_content_entity=fi
- Koulutuksen tutkimuslaitos. 2017. Lukutaito luodaan yhdessä: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). [Verkkojulkaisu]. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. [Viitattu 15.9.2020]. Saatavana: <https://ktl.jyu.fi/julkaisut/julkaisuluettelo-1/julkaisujen-sivut/2017/PIRLS%202016%20RAPORTTI.pdf>
- Kulttuuria kaikille. Ei päiväystä. Mitä on saavutettavuus?. [Verkkosivu]. [Viitattu 12.5.2020]. Saatavana: http://www.kulttuuriakaikille.fi/saavutettavuus_mita_on_saavutettavuus
- L 29.12.2016/1492. Laki yleisistä kirjastoista.
- L 30.12.2014/1325. Yhdenvertaisuuslaki.

- Laatusuositus yleisten kirjastojen lukukoiratoimintaan. 16.11.2016. [Verkkajulkaisu]. Mikkelin kaupunginkirjasto – Etelä-Savon maakuntakirjasto. [Viitattu 1.6.2020]. Saatavana: <https://www.kennelliitto.fi/en/files/lukukoiratoiminnan-laatusuositus>
- Lasten ja nuorten lukemisen ja lukutaidon edistäminen kirjastossa. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Kirjastot.fi. [Viitattu 22.11.2020]. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/lanu/toiminta>
- Leskelä, L. 2019. Selkokieli: Saavutettavan kielen opas. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Litmanen-Peitsala, P. 11.1.2017. Opasteet, konseptiluonnos. [Verkkajulkaisu]. Kirjastot.fi. [Viitattu 13.10.2020]. Saatavana: <https://kirjastot.fi/sites/default/files/content/Opasteet%20-%20konseptiluonnos.docx>
- Lukimat. Ei päiväystä. Lukivaikeus. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.11.2020]. Saatavana: <http://www.lukimat.fi/lukeminen/tietopalvelu/lukivaikeudet-1>
- Lukukeskus. Ei päiväystä. Strategia 2017–2020-LUKEMALLA PAREMPI MAAILMA. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 23.11.2020]. Saatavana: <http://lukukeskus.fi/wp-content/uploads/2017/05/STRATEGIA-LUKUKESKUS-2017-2020.pdf>
- Mäkelä, M.-L. 2015. Kirjavinkkarikirja. Uudistettu laitos. Helsinki: Avain.
- Niilo Mäki instituutti. Ei päiväystä. Lukusiivet – lukudiplomi. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.11.2020]. Saatavana: <https://www.nmi.fi/2018/12/22/lukusiivet-lukudiplomi/>
- Numminen, H. & Sokka, L. 2009. Lapsellani on oppimisvaikeuksia. Helsinki: Edita.
- OECD. 26.4.2019. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 21.9.2020.] Saatavana: <https://doi.org/10.1787/b25efab8-en>
- Oikeusministeriö. Ei päiväystä. Yhdenvertaisuuden edistäminen ja positiivinen erityiskohtelu. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 20.11.2020]. Saatavana: <https://syrjinta.fi/documents/25249352/34271289/Positiivisen+erityiskohtelun+opas.pdf/34593484-7b08-47da-a662-cceb6e4df28e/Positiivisen+erityiskohtelun+opas.pdf/Positiivisen+erityiskohtelun+opas.pdf?version=1.1&t=1600433426849>
- Ompuhyllly. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Raasepori. [Viitattu 28.5.2020]. Saatavana: <https://www.raasepori.fi/vapaa-aika/kirjasto/lapset-ja-nuoret/omppuhyllly>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 3.12.2019. PISA 18 ensituloksia. [Verkkajulkaisu]. Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Viitattu 21.9.2020]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-678-2>
- Oppian. Ei päiväystä. Kirjasto selkokielellä. [Verkkosivu]. [Viitattu 21.11.2020]. Saatavana: <https://oppian.fi/kirjasto-selkokielella/>

- Oulun kaupunki. Ei päiväystä. S2-oppilaiden kirjallisuusdiplomi. [Verkkosivu]. [Viitattu 23.9.2020]. Saatavana: <https://www.ouka.fi/oulu/kirjastoreitti/s2-oppilaiden-diplomi>
- Papunet. 27.11.2019. Kuvat kommunikoinnissa. [Verkkosivu]. [Viitattu 9.10.2020]. Saatavana: <https://papunet.net/tietoa/kuvat-kommunikoinnissa>
- Papunet. 31.8.2020. Blisskieli. [Verkkosivu]. [Viitattu 9.10.2020]. Saatavana: <https://papunet.net/tietoa/blisskieli-0>
- Puranen, T. & Huitula, K. 2014. Miina ja Manu kirjastossa. Tampere: Satukustannus.
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. 2017. Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa: M. Hyvärinen, P. Nikander, J. Ruusuvuori & A. L. Aho (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 367-380.
- Saavutettavuus. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Celia. [Viitattu 27.5.2020]. Saatavana: <https://www.celia.fi/saavutettavuus/>
- Saavutettavuusdirektiivi.fi. Ei päiväystä. Mitä saavutettavuus on? Entä mitä se tarkoittaa eri käyttäjille?. [Verkkosivu]. [Viitattu 24.11.2020]. Saatavana: <https://saavutettavuusdirektiivi.fi/mita-on-saavutettavuus/>
- Saavutettavuushylly Selkis kirjastojen lasten- ja nuortenosastoille!. 15.11.2017. [Verkkosivu]. Celia. [Viitattu 28.5.2020]. Saatavana: <https://www.celia.fi/news/saavutettavuushylly-selkis-kirjastojen-lasten-ja-nuortenosastoille/>
- Selkis-hylly. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Oulun kaupunki. [Viitattu 29.9.2020]. Saatavana: <https://www.ouka.fi/oulu/kirjasto/selkis-hylly>
- Selkokeskus.10.2.2017. Määritelmä. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.3.2020]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/maaritelma/>
- Selkokeskus. 17.8.2020. Selkokirjat. [Verkkosivu]. [Viitattu 28.9.2020]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/selkokirjallisuus/selkokirjat/>
- Selkokeskus. 9.7.2020. Selkotunnus. [Verkkosivu]. [Viitattu 28.9.2020]. Saatava: <https://selkokeskus.fi/selkokeskus/selkotunnus/>
- Siiskonen T., Aro, M. & Holopainen L. 2004. Lukeminen ja kirjoittaminen. Teoksessa T. Ahonen, T. Siiskonen & T. Aro (toim.) Sanat sekaisin?: Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä. Jyväskylä: PS-kustannus, 58–80.
- Skat Nielsen, G. & Irvall, B. 2002. Lukihäiriöisten kirjastopalvelut. Helsinki: Celia – Näkövammaisten kirjasto.
- Skat Nielsen, G. & Irvall, B. 2005. Esteetön kirjasto. [Verkojulkaisu]. IFLA. [Viitattu 24.11.2020]. Saatavana: <https://archive.ifla.org/VII/s9/nd1/iflapr-89fi.pdf>

Tasa, L. 2020. Kirjasto selkokielellä. Helsinki: Oppian.

Tietoa Kirjasto kaikille -projektista. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Celia. [Viitattu 21.11.2020].
Saatavana: <https://www.celia.fi/palvelut/palvelut-kirjastoille/kirjasto-kaikille/>

Tuisku, S. 2015. Kerhosta lukukipinä: Opas lukemisessa tukea tarvitsevien lasten lukemaan innostamiseen. Seinäjoki: Seinäjoen kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto.

Valtiovarainministeriö. Ei päiväystä. Saavutettavuus. [Verkkosivu]. [Viitattu 24.11.2020].
Saatavana: <https://vm.fi/saavutettavuusdirektiivi>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Ei päiväystä. positiivinen erityiskohtelu. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.11.2020]. Saatavana: <https://syrijinta.fi/positiivinen-erityiskohtelu>

Yle. 3.10.2017. Lehmä opettaa lapsille lukutaitoa ja myötätuntoa: "Kummituskirjoja ei kannata lukea lehmille". [Verkkosivu]. [Viitattu 13.10.2020]. Saatavana:
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/10/03/lehma-opettaa-lapsille-lukutaitoa-ja-myotatuntoa-kummituskirjoja-ei-kannata>

Ylä-Savon kirjastoverkko Rutakko. Ei päiväystä. Luku-Velhon Helpotettu Lukudiplomi ala- ja yläkoululaisille 2020-2021. [Verkkosivu]. [Viitattu 23.9.2020]. Saatavana:
https://rutakko.verkkokirjasto.fi/documents/325499/344360/helpotettu_lukudiplomi_2020-2021.pdf/9c5b11b5-aef5-43a7-bc42-6cf72470ee4e

Äänikirjat yksityishenkilöille. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Celia. [Viitattu 5.5.2020]. Saatavana:
<https://www.celia.fi/palvelut/aanikirjat-yksityishenkiloille/>

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

Liite 1. Haastattelurunko

Kysymykset haastateltavien taustoista

Missä kirjastossa työskentelette?

Mikä on työnimikkeenne?

Millainen koulutustausta teillä on?

Kauanko olette työskennelleet lasten ja nuorten kirjastotyön parissa?

Teemahaastattelu

1. Palvelut

1. Millaisia palveluita ja toimintaa kirjassanne tarjotaan lapsille, joilla on lukemisen vaikeus? Esimerkiksi lukukoirapalvelu ja lukukerhot.
2. Millaisia hankkeita ja kampanjoita kirjastossanne on toteutettu kohderyhmän lukemisen edistämiseen liittyen?
3. Onko kirjastonne kirjavinkkauksissa otettu huomioon kohderyhmä?

2. Menetelmät

1. Kuvaa oleellisimpien palvelujen kulku ja toimintatavat.
2. Millaisia työmenetelmiä on käytössä palveluita toteuttaessa?
3. Mitkä ovat kirjaston näkökulmasta olleet toimivia menetelmiä ja palveluita kohderyhmän lukemisen edistämiseksi? Minkä uskot olevan syynä menetelmän toimivuudelle?

4. Onko teillä kokemusta siitä, että jokin menetelmä tai palvelu ei olisi toiminut kohderyhmän lukemisen edistämisen suhteen? Minkä uskot olevan syynä toimimattomuudelle?
5. Mitkä asiat koette haasteiksi tai esteiksi suunnitellessa ja toteuttaessa palveluja alakouluikäisille lapsille, joilla on lukemisen vaikeus?

3. Yhteistyö

1. Millaista yhteistyötä koulun ja kirjaston välillä on kohderyhmän suhteen?
2. Onko kirjaston ja koulun välinen yhteistyö säännöllistä?
3. Onko kirjastossanne käytössä lukudiplomia erityisryhmille?
4. Minkä muiden tahojen kanssa on yhteistyötä? Esimerkiksi järjestöt ja erityiskoulut.
5. Mitkä ovat mielestänne olleet toimivia käytäntöjä yhteistyöhön liittyen?

4. Kohderyhmän lasten kohtaaminen

1. Miten mielestänne tavoitetaan parhaiten lapset, joilla on lukemisen vaikeus?
2. Millaiset valmiudet kirjaston henkilökunnalla on kohdata lapsiasiakkaat, joilla on lukemisen vaikeus? Onko henkilökunta saanut koulutusta aiheesta?
3. Millaiselle koulutukselle olisi mielestänne tarvetta?
4. Mitä asioita pidätte tärkeänä kohdatessa lapsiasiakkaita, joilla on lukemisen vaikeus? Millaista kanssakäymisen olisi hyvä olla?

5. Saavutettavuus

1. Onko lapset, joilla on lukemisen vaikeus otettu huomioon kirjaston opasteissa? Esimerkiksi kuvalliset opasteet.

2. Onko kirjastossa kirjastonkäytön opasta lapsille selkokielellä?
3. Onko kirjaston verkkosivuilla tietoa lasten palveluista selkokielellä?

6. Aineisto

1. Millaista aineistoa kirjastossanne on tarjolla lapsille, joilla on lukemisen vaikeus?
2. Millainen aineisto on kirjaston näkökulmasta todettu toimivaksi kohderyhmän lukemisen edistämiseksi?
3. Millaiselle aineistoille olisi kirjaston näkökulmasta tarvetta? Esimerkiksi, millaisille selkokirjoille ja äänikirjoille olisi tarvetta?
4. Kuinka henkilökunta tuntee erityisaineiston? Esimerkiksi osaako suositella kysyttäessä kirjoja?
5. Miten lapsille suunnattu erityisaineisto on sijoitettu kirjastossanne?
6. Onko kirjastossanne erityisryhmille suunnattu aineisto koottu omaan hyllykköön? Onko tällä hyllyköllä jokin nimi, kuten Omppuhylly?